

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра регіональних студій

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня магістра
на тему:

**«Проблема Західної Сахари у зовнішньополітичних відносинах
Марокканського Королівства»**

Виконала студентка 2 курсу, групи МКр-2
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
освітньо-професійної програми
«Країнознавство»

Пінчук Ірина Володимирівна

Керівник – д.і.н., проф Кулаковський
Петро Михайлович

Рецензент — к.п.н., ст. викл. Близняк
Ольга Анатоліївна

Робота допущена до захисту
(протокол № 7 засідання кафедри регіональних студій
від 30 листопада 2022 року

В. о. завідувача кафедри регіональних студій:
_____ Петро КУЛАКОВСЬКИЙ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТУ ЗАХІДНОЇ САХАРИ	9
1.1. Історія та особливості розвитку конфлікту в Західній Сахарі.....	9
1.2. Концептуальні засади марокканської політики щодо Західної Сахари.....	15
<i>Висновки до розділу 1</i>	22
РОЗДІЛ 2. РЕСУРСИ ЗАХІДНОЇ САХАРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА МАРОККО.....	23
2.1. Правове регулювання використання ресурсів на території Західної Сахари та роль ООН у цьому процесі.....	23
2.2. Залучення третіх держав до експлуатації Західної Сахари.....	30
2.3. Вплив ресурсів на легалізацію окупації у рішеннях міжнародних акторів.....	39
<i>Висновки до розділу 2</i>	49
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА Й ПРОБЛЕМА ЗАХІДНОЇ САХАРИ.....	50
3.1. Західна Сахара у євроатлантичному векторі зовнішньої політики Марокко.....	50
3.2. Вплив фактору Західної Сахари на міжнародні відносини в Африці та на Близькому Сході.....	58
3.3. Вплив російсько-української війни на проблему Західної Сахари.....	65
<i>Висновки до розділу 3</i>	73
ВИСНОВОК.....	74
Список використаних джерел та літератури.....	77
ДОДАТКИ.....	87

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. АТР – Азійсько-Тихоокеанський регіон
2. ЄЕС – Європейське Економічне співробітництво
3. АС – Африканський Союз
4. КНР – Китайська Народна Республіка
5. ПАР – Південно-Африканська Республіка
6. ПВК – Приватна військова компанія
7. РБ ООН – Рада Безпеки ООН
8. РСАДПЗ – Рада співробітництва арабських держав Перської затоки
9. РФ – Російська Федерація
10. САДР – Сахарська Демократична Республіка
11. СОТ – Світова організація торгівлі
12. АТQ – Anti-Terror Quartet
13. MINURSO – United Nation Mission for the Referendum in Western Sahara

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Конфлікт між Марокко та Фронтом ПОЛІСАРІО за спірну територію Західної Сахари триває вже 46 років. Протягом тридцяти років діяла угода про припинення вогню, укладеної за посередництва ООН у 1991 р. У середині листопада 2020 р. Фронт ПОЛІСАРІО оголосив про припинення дії угоди та повернення до збройної боротьби проти марокканських сил. Загострення знову привернуло увагу до питання окупації Західної Сахари та експлуатації ресурсів. Територія Західної Сахари містить одні з найбільших запасів фосфатів, численні рибні ресурси та значні шельфові запаси нафти й газу. Через те, що до процесу систематичної експлуатації залучені транснаціональні компанії, ресурси розглядаються сахаравітами як основна причина окупації.

Ситуація привернула ще більше уваги після одностороннього визнання президентом США Д. Трампом претензій Марокко на суверенітет над Західною Сахарою у грудні 2020 р. Визнання відбулося як бартер за нормалізацію відносин Марокко з Ізраїлем. ООН, ЄС та Африканський Союз відкинули заяви Д. Трампа, оскільки дії президента США суперечать міжнародному праву. Збройна ескалація та рішення американського президента повернули Західну Сахару в центр уваги міжнародної спільноти. Первинна реакція країн ЄС, близького союзника США, була негативною. Іспанія та Німеччина координували дії з європейськими державами, щоб утриматися від кроку, аналогічного США. Тверда позиція Німеччини викликала дипломатичну суперечку з Марокко та призвела до розірвання дипломатичних відносин.

Міграційна криза стала одним з важелів впливу Марокко на європейські столиці. Рабат часто використовує інструменти міграційного тиску, тому що це ефективний спосіб отримати більше коштів та досягнення політичних цілей. Пропустивши тисячі мігрантів на територію іспанських анклавів Сеути та Мелільї, Королівство домоглося зміни позиції

Іспанії. Марокко впевнене у підтримці Франції претензій на Західну Сахару, але підтримка Іспанії є вирішальною. Згодом, після відставки Ангели Меркель, новий канцлер ФРН Олаф Шольц заявив про своє прихильне ставлення до плану створення автономії Західної Сахари у складі Марокко.

Також змінився баланс сил в Африканському Союзі, в якому САДР є рівноправним членом. Після кроку Д. Трампа АС наголосив на праві народу на самовизначення та деколонізації території, закликаючи Марокко поважати кордони, які існували до 1975 р. Проте уже наступного року ряд країн перетворились на марокканських партнерів, що дозволило послабити позицію Алжиру та САДР в організації.

В контексті останніх світових подій варто виокремити вплив російсько-української війни на зовнішню політику Марокко. Це зумовлено тим, що, часто дослідники порівнюють окупацію Західної Сахари та окупацію Криму. До того ж Рабат є союзником США, які підтримують Україну та намагаються вплинути на нейтральну позицію Королівства щодо згаданої війни.

Вітчизняні дослідники не приділяють достатньо уваги аналізу ролі Західної Сахари в зовнішній політиці Марокко на регіональному та світовому рівнях. Марокко є найбільшим союзником США та впливовою державою в Африці. Дослідження зовнішньої політики цієї країни та розуміння проблеми Західної Сахари є критично важливим для аналізу регіону та будування відносин з африканськими країнами, які довгий час були поза фокусом українських політиків. До того ж приклад Західної Сахари є повчальним для розуміння того, як міжнародна увага може впливати на перебіг воєнних дій та перспективи окупованих територій.

Аналіз стану наукової розробки теми. Обрана тема дослідження є популярною серед французьких, іспанських та арабських дослідників. Зокрема, Джейкоб Мунді та Стефен Зюнс дослідили особливості війни в Західній Сахарі та спроби вирішити проблему мирним шляхом у своїй праці

«Західна Сахара: війна, націоналізм та нерозв'язання конфлікту» [10]. Питання особливостей проведення зовнішньої політики Мохаммеда VI у період 1999-2014 рр. є предметом досліджень політолога та міжнародника Ірени Фернандез Молін, авторки книги «Марокканська зовнішня політика за Мухамеда VI, 1994-2014» [5]. Також, природу складних відносин між Марокко та ЄС проаналізувала Патріція Лопес під керівництвом Центру досліджень європейської політики [4]. Дослідженням питання економічних відносин Марокко з європейськими та американськими партнерами у контексті експлуатації природних ресурсів займаються Western Sahara Resources Watch, мережева організація, яка працює над ситуацією з ресурсами в Західній Сахарі. Значення доктрини «Великого Марокко» у зовнішній політиці досліджує французький історик Потірон де Буафлері [18]. Серед українських дослідників тема Західної Сахари у розрізі зовнішньополітичної діяльності Рабату є малодосліджена. Більшість науковців розглядають питання Західної Сахари саме у контексті сфери взаємодії ЄС з Північною Африкою та алжирсько-марокканських відносин, й приділяють менше уваги комплексному аналізу трансформації відносин із Близьким Сходом та африканськими державами для досягнення визнання претензій на суверенітет. До того ж визнання Д. Трампом претензій Марокко на окуповану територію посилило динаміку марокканської дипломатії. Тому актуальним є подальше вивчення впливу Західної Сахари на зовнішньополітичні дії Королівства Марокко.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі впливу зовнішньополітичної мети Марокко отримати міжнародне визнання свого суверенітету над територією Західної Сахари на відносини з іншими міжнародними акторами, на основі досліджень, отриманих даних та історичної бази.

Завдання дослідження:

- визнати концептуальні засади політики Марокко;

- проаналізувати розвиток міжнародних відносин з міжнародними акторами у контексті реалізації претензій на Західну Сахару;
- дослідити вплив економічної діяльності міжнародних компаній на зовнішньополітичні рішення міжнародних лідерів;
- вивчити зовнішньополітичний інструментарій Королівства Марокко для отримання міжнародного визнання суверенітету над Західною Сахарою;
- розглянути зміну балансу сил у регіоні, як наслідок російсько-української війни.

Об’єкт дослідження – зовнішня політика Королівства Марокко.

Предмет дослідження – вплив окупації Західної Сахари у зовнішньополітичній діяльності Марокко за правління короля Мухаммеда VI.

Хронологічні рамки – 1999–2022 рр., однак допускається незначний історичний екскурс за межі хронологічних рамок, для кращого представлення розвитку співпраці.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні наукові методи: логічний, описовий, конструктивний, аналізу та синтезу, історичний, контент- та івент-аналізу, індукції та дедукції, прогностичний, органічної єдності теорії та практики. Метод контент- та івент-аналізу, історичний, метод органічної єдності теорії та практики були використані при аналізі історичних концепцій, промов лідерів та аналізу хронології державних візитів. Прийоми індукції та дедукції використані при дослідженні трансформації взаємодії Марокко з іншими зовнішніми гравцями у політичній сфері. Прогностичний метод, а також принцип органічної єдності застосовані при складанні сценаріїв застосування міжнародного права до Марокко у контексті російсько-української війни.

Джерельна база дослідження. Нормативну основу дослідження складають: резолюції Генеральної Асамблеї ООН, Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод, Декларація принципів щодо Західної Сахари, Конституція Марокко від 2011 р., Конвенція про лінію державного кордону від 1976 р., Угода про вільну торгівлю з Марокко, Угода про нормалізацію між Марокко та Ізраїлем, торгові угоди між ЄС та Марокко, офіційні дані статистичної служби WSRW, концептуальні ідеї лідерів Марокко, заяви та декларації марокканського короля та уряду, офіційні інформаційні портали Марокко, Алжиру та ЄС.

Наукова новизна дослідження зумовлена проведенням комплексного науково-теоретичного аналізу ролі окупації Західної Сахари у зовнішній політиці Марокко.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що вперше було комплексно проаналізовано залучення третіх держав до експлуатації ресурсів Західної Сахари та вплив цього процесу на легалізацію анексії; визначено роль питання реалізації суверенітету над територією у зовнішньополітичних рішеннях Марокко. На основі проведеного дослідження було визначено основні тенденції розвитку відносин Рабату з міжнародними акторами. Також отримані результати мають практичне значення, оскільки можуть бути використані керівництвом України у контексті формування стратегії розвитку відносин з Північною Африкою.

Апробація результатів дослідження. Проміжний результат дослідження було апробовано під час ХХVII наукової студентсько-викладацької конференції «Дні науки» (м. Острог, 16-20 травня 2022 р.) у секції «Актуальні проблеми країнознавчих досліджень» доповіддю на тему «Західна Сахара у відносинах Королівства Марокко та Алжиру», що вказано на с. 87 програми конференції. Також у збірнику Студентських наукових записок Національного університету «Острозька академія» серії «Країнознавство і міжнародний туризм» (м. Острог, 2022 р.) опубліковано статтю «Західна Сахара у відносинах Королівства Марокко та Алжиру» (с. 41-49).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота має логічну структуру, що дозволяє послідовно розкрити тему роботи з урахуванням усіх аспектів дослідження. Вона містить вступ, 3 розділи, що поділяються на підрозділи, висновки до розділів та загальний висновок. У першому розділі розкрито історію конфлікту та концептуальне бачення Марокко Західної Сахари, що визначає зовнішню політику держави. У другому розділі проаналізовано нормативно-правову базу, що визначає право власності на природні ресурси Західної Сахари, та роль третіх держав в експлуатації цих ресурсів. Визначено фактор привабливості природних ресурсів, як інструмент досягнення легалізації статусу Західної Сахари. У третьому розділі проаналізовано особливості зовнішньої політики Марокко в ЄС та США, Африці та на Близькому Сході; проаналізовано зміни балансу сил в мароккансько-алжирських відносинах у контексті російсько-української війни.

У кінці подано список використаних джерел та літератури, а також додатки. Загальний обсяг роботи складає 92 ст. Основний матеріал дослідження складає 74 ст.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТУ ЗАХІДНОЇ САХАРИ

1.1. Історія та особливості розвитку конфлікту

Західна Сахара – це територія, колишня іспанська колонія, що займає велику пустельну територію узбережжя Атлантичного океану площею 252 тис. км². Територія складається з декількох географічних зон: Ріо-де-Оро, що займає південні дві третини регіону, та Сагуйя-ель-Хамра. Західна Сахара омивається Атлантичним океаном на заході та північному заході, межує з Марокко на півночі, Алжиром на північному сході та Мавританією на півдні. У 2021 р. населення становило приблизно 616 тис. осіб [1].

Історично іспанський колоніальний режим над територією спирався на відносно ефективну систему військової окупації. Однак іспанська військова адміністрація не спромоглася прослідкувати процес того, як географічні та соціальні зміни сприяли піднесенню національного опору, особливо серед молодих сахаравітів. Метрополія діяла військовими методами для придушення повстанців, проте це вже не відповідало умовам часу і ще більше загострювало конфлікт. Так розпочався міжнародний процес деколонізації Західної Сахари. З початком процесу деколонізації Міжнародний суд ООН постановив, що юридичні претензії Марокко та Мавританії на Іспанську Сахару є слабкими, а сахаравіти мають право на самовизначення. Проте, зіштовхнувшись із постійним тиском збоку Марокко та переживаючи період внутрішньої невизначеності, Іспанія погодилася на розподіл Західної Сахари між двома країнами, всупереч рішенням Міжнародного суду ООН. Марокко отримало північні дві третини території та контроль над фосфатами. Мавританія отримала південну частину [9].

Проте у цей час розпочинаються бої за територію проти Фронту ПОЛІСАРІО, військової організації, яку підтримав та надав місце базування Алжир. Розуміючи серйозність ситуації, Фронт оголосив про

створення уряду у вигнанні так званої Сахарської Арабської Демократичної Республіки. На початку своєї діяльності цей уряд визнало близько 70 країн. Фронт ПОЛІСАРІО утримав свої позиції за допомогою міжнародної підтримки, протекції Алжиру, марокканським помилкам та слабким сторонам Мавританії. Також вирішальними факторами стали стратегічне мислення військового керівництва, тактичні навички солдат та їх високий моральний стан. Фронт ПОЛІСАРІО сформувався у 1973 р. як повстанський рух та базувався у Мавританії для збройної боротьби проти колоніальної влади Іспанії. Рух бачить територію «вільною зоною» та претендує на повний суверенітет. Офіційні особи Фронту ПОЛІСАРІО обіцяють партнерам демократичну багатопартійну систему, коли Західна Сахара досягне самовизначення. У 1979 р. Мавританія підписала мирний договір з Фронтом ПОЛІСАРІО про вихід з території.

У 1981 р. Марокко розпочало будівництво найбільшого функціонального військового бар'єру в світі «Берм». Стіна дозволила контролювати 80% території Західної Сахари. Рішення звести стіну сигналізувало про розуміння марокканським керівництвом неможливості повністю перемогти Фронт ПОЛІСАРІО, тому Рабат прийняв стратегію захисту. Через десять років ця стіна сприяла встановленню режиму припинення вогню за посередництва ООН. Це відбулося після того, як обидві сторони, повністю виснажені, зрозуміли неспроможність досягти рішучої перемоги. Боротьба продовжилась у дипломатичній сфері [17;11].

Для вирішення конфлікту було запропонована два рішення. Перше рішення, висловлене в ООН у 1991 р., - завершення процесу деколонізації за допомогою референдуму про самовизначення. Другий варіант був офіційно представлений у 2007 р. в Марокко та полягає в наданні обмеженої автономії регіону, який залишиться під контролем королівства [68].

У 1988 р. ООН висунула пропозицію про мирне врегулювання конфлікту, яке передбачало проведення референдуму для корінних сахаравітів. Метою референдуму було визначити чи бажають сахаравіти

незалежності під керівництвом Фронту ПОЛІСАРІО, чи ця територія офіційно стане частиною Марокко. Цю мирну пропозицію прийняли, як Марокко, так і Фронт ПОЛІСАРІО. Обидві сторони домовилися про припинення вогню в 1991 р. [54]

У травні 1991 р. Генеральний секретар ООН запропонував, щоб припинення вогню набуло чинності шостого вересня. Обидві сторони погодили цю дату. Проте протягом наступних місяців стало зрозуміло, що виконати необхідні для припинення вогню умови не вдасться. Також стало зрозуміло, що незважаючи на те, що сторони раніше прийняли план врегулювання, між ними залишилися значні розбіжності. Такий стан речей вказував на те, що переговорний процес пройшов успішно лише на позір. Погодження сторін відбулося під тиском й інтереси обох не були враховані якісно. Таким чином одна сторона де-факто не погодилась, що перехідний період має початися у вересні 1991 р. Поновлення бойових дій відбулося після неофіційної паузи, яка тривала два роки [54].

Посередництво ООН в конфлікті виявилось доволі суперечливим та малоефективним для встановлення миру між сторонами конфлікту. З одного боку питання управління ресурсами стало одним з головних за столом переговорів за ініціативи посланців ООН. З іншого боку можна спостерігати політичну підтримку Марокко з боку членів РБ ООН, яка є платою за доступ до ресурсів Західної Сахари. Питання доступу до управління ресурсами є болючим для сахаравітів, що сприяє постійній ескалації воєнних дій між сторонами та нестабільності в регіоні Магрибу. Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (CESCR) та доповідач ООН з прав на їжу підкреслили, що мешканці Сахари непропорційно постраждали від бідності та не отримують доходу від продажу та інвестицій в ресурсний потенціал території. В ході прийняття рішень щодо Західної Сахари була ухвалена Резолюція № 690 Ради Безпеки від 29 квітня 1991 р. про заснування Місії ООН з проведення референдуму в Західній Сахарі (MINURSO). Рішення було прийнято в рамках стратегії врегулювання від 30 серпня 1988 р. між

Марокко та Народним Фронтом ПОЛІСАРІО. План врегулювання, затверджений Радою Безпеки, передбачав перехідний період для підготовки референдуму, на якому жителі Західної Сахари мали б обирати між незалежністю та інтеграцією з Марокко. Було створено посаду спеціального представника Генерального Секретаря ООН, який мав нести відповідальність за питання, пов'язані з референдумом. Для організації референдуму мали долучати інтегровану групу цивільного, військового та поліцейського персоналу [1;2].

Первинними функціями MINURSO були моніторинги припинення вогню, скорочення кількості марокканських військових на території, вживання заходів для звільнення політичних в'язнів, нагляд за обміном військовополоненими, репатріювати біженців із Західної Сахари, забезпечити вільний та справедливий референдум. РБ ООН відправила 100 військових спостерігачів для перевірки припинення вогню та припинення бойових дій у певних районах. Згодом кількість спостерігачів було збільшено до 228 осіб. Основна функція MINURSO на той період була обмежена перевіркою припинення вогню та припинення бойових дій. Штаб-квартиру місії було засновано в Ель-Аюні, а регіональні штаби розташовані в північному та південному секторах. У Тіндуфі також був створений офіс для підтримки зв'язку з Фронтом ПОЛІСАРІО та алжирським урядом. Враховуючи факт, що якісних перемовин, які б задовольняли всіх не відбулося, MINURSO контролювало ситуацію настільки, настільки дозволяли умови [70].

Прикладом того, що в ООН виникали значні складнощі з врегулюванням ситуації, є створення Ідентифікаційної комісії при MINURSO. Комісія була створена в липні 1991 р. і почала роботу сьомого вересня в Ель-Аюні. Група ООН провела зустріч з представниками обох сторін. Головним завданням комісії було визначити потенційних виборців. Проте процедурні та оперативні труднощі не дозволили ефективно просуватися, а спроби вирішити розбіжності між сторонами зазнали

поразки. Насамперед це було зумовлено непохитною позицією Марокко покинути територію Західної Сахари, де країна закріпилась у військовому та економічному плані. З іншого боку члени Ради Безпеки ООН мали різні погляди на вирішення ситуації, оскільки отримували свої дивіденди від постачання збої, політичного тиску та експлуатації ресурсів.

На початку 1997 р. Генсек ООН активізував зусилля щодо вивчення основних спірних питань, у тому числі в серії прямих переговорів між сторонами, що проводили під егідою Особистого посланника Генерального секретаря. Певний успіх у перемовинах дозволив відновити процес ідентифікації, який завершився у 1998 р. Для просування перемовин Особистий посланник представив сторонам пакет заходів, який включав протокол ідентифікації заявників з племінних груп Західної Сахари. Фронт ПОЛІСАРІО прийняв пакет у листопаді 1998 р., а уряд Марокко, запитавши роз'яснення, - у березні 1999 р. Згодом був опублікований список зі 147 тис. осіб, з яких 87 тис. претендентів мали право голосу на референдумі. Попри те, що процес ідентифікації завершено, сторони конфлікту продовжують дотримуватися різних поглядів на процес оскарження, репатріації біженців та інших важливих аспектів. У 2014 р. Ідентифікаційна комісія завершила свою роботу, вся документація зберігається у женецьких офісах ООН [69].

Окремої уваги заслуговують перемовини під егідою ООН, що мали місце у 2007 р. За участі Особистого посланника Генерального секретаря у Західній Сахарі представники двох сторін разом із представниками сусідніх держав, Мавританії та Алжиру, зібралися на два раунди переговорів. Всупереч розбіжностям у позиціях, відновлений діалог став першими прямими переговорами між учасниками конфлікту з початку 2000-х років. Наступні раунди відбулися у 2008, 2009 та 2010 рр., однак жодна із зустрічей не принесла суттєвих зрушень щодо основних питань. Протягом перемовин MINURSO продовжували перебувати на території Західної Сахари, займаючись моніторингом припинення вогню та програмами

підтримки переміщених та розлучених сімей сахаравітів. Варто підсумувати, що суттєвих успіхів у мирному переговорному процесі та забезпеченні всіх прав людини місія не досягла, оскільки у мандаті MINURSO відсутні чітко прописані механізми захисту прав людини.

У жовтні 2018 р. Рада Безпеки ООН одноголосно продовжила мандат місії в 44-й раз з моменту її створення в 1991 р. без будь-яких чітких обов'язків щодо моніторингу прав людини, звітності та без підтримки з боку Управління Верховного комісара з прав людини. Вірогідно, що зменшення повноваження відбулось через невиконання початкової мети: «організації та забезпечення вільних і чесних виборів, а потім оголошення їх офіційних результатів» для реалізації права на самовизначення сахаравітів. Скорочення повноважень дедалі частіше стає предметом численних дискусій між залученими сторонами та іншими спостерігачами, особливо щодо розвідки та експлуатації природних ресурсів на території, яка юридично визнана несамоврядною. Ще однією особливістю є те, що персонал ООН не тільки не може повідомляти про порушення прав людини та відстежувати їх на місцях, але жодна держава-член ООН наразі не несе відповідальності за підтримку права на самовизначення сахаравітів. Одночасно жодна з держав-членів ООН не визнала претензії Марокко на суверенітет над територією Західної Сахари. На сучасному етапі MINURSO моніторить режим вогню, процес мінування та розмінування [54;56].

Загалом право на незалежність Сахари суперечить кримінальному кодексу Марокко, що виключає створення інституцій, які б відповідали за презентацію інтересів сахаравітів. Західна Сахара посідає одне з найнижчих місць у світі за політичними свободами. Юридично Марокко спирається на Угоду між Іспанією, Марокко та Мавританією про розподіл території у 1975 р., яка отримала назву Декларація принципів щодо Західної Сахари (так звана «Мадридська угода»). Угода розділила Західну Сахару всупереч усім міжнародним законам всупереч міжнародному праву, резолюціям ООН та Ради Безпеки, висновку Міжнародного суду в Гаазі. Однак у 2002 р.

заступник Генерального секретаря ООН і Голова управління з правових питань Ханс Корелл зробив юридичний висновок, що Мадридська угода не передавала суверенітет і не надавала Марокко права на контроль, оскільки Іспанія не могла передати таке право в односторонньому порядку. З юридичної точки зору Західна Сахара залишається несамоврядною територією. З точки зору ООН саме Іспанія, як колишня метрополія, несе політичну відповідальність перед територією та її народом [57].

Бойові дії змусили переїхати більшість сахаравітів до Алжиру, де Фронт ПОЛІСАРІО керує таборами для біженців та урядом у вигнанні. Близько 200 тис. біженців живуть у таборах біля алжирського міста Тіндуф, поблизу кордону із Західною Сахарою. Через суворі погодні умови населення залежить від міжнародної гуманітарної допомоги. Загалом існує п'ять таборів. Усі названі на честь конкретних місць у Західній Сахарі, оскільки мешканці походять з тих самих окупованих районів. Окрім таборів, жителі Сахари розсіяні по трьох континентах. Найбільші діаспори знаходяться на Канарських островах і на материковій частині Іспанії.

У 2020 р. ПОЛІСАРІО оголосили про завершення режиму припинення вогню після того, як марокканські сили увійшли в буферну зону, щоб розігнати протест. Фронт відновив збройний конфлікт, вимагаючи проведення довгоочікуваного референдуму ООН.

Отже, Західна Сахара опинилась під контролем Королівства Марокко у 1975 р., після виходу іспанських військ. Міжнародне право не визнає марокканську адміністрацію й тлумачить процес захоплення як окупацію. Незаконність дій посприяла бойовим діям між Рабатом та Фронтом ПОЛІСАРІО. Ситуація ускладнена неспроможністю ООН реально впливати на конфлікт.

1.2. Концептуальні засади марокканської політики щодо Західної Сахари

Існування та популярність концепції «Великого Марокко» дозволяє пояснити чому королівство чинить опір зовнішньому тиску і відмовляється від компромісу у питаннях Західної Сахари. У жовтні 1957 р. нова незалежна держава офіційно прийняла ідеологію «Великого Марокко». Династія Алавітів оголосила про легітимність претензій на «південну провінцію», яку в Марокко називають Західною Сахарою. Ідея приналежності Західної Сахари до королівства стала компонентом марокканської національної ідентичності та користувалася широкою внутрішньою підтримкою. Хоча людські та фінансові витрати на війну проти Фронту ПОЛІСАРІО також мали певний негативний вплив на популярність режиму.

Концепція «Великого Марокко» повернулася і набрала обертів у 1956 р., коли постколоніальний світогляд Марокко зациквився на іредентизмі. Передумови ідеї були зосереджені на поверненні старих територій, які були переділені європейським колоніалізмом. З цієї точки зору територія Великого Марокко мала б складатися із західного Алжиру, більшої частини Мавританії та Малі, простягаючись від південного кордону Іспанії до Сенегалу [3].

Після здобуття незалежності від Франції у 1956 р. марокканські філософи та історики працювали над статтями та мапами, вимагаючи повернення земель. Незабаром, після здобуття незалежності Алжиром та Мавританією у 1962 р., Марокко розпочало збройний та дипломатичний конфлікт з ними через територію. Лише у 1969-1970 рр. ці суперечки були врегульовані договорами між Марокко та сусідніми країнами. Угоди підтверджували статус-кво постколоніальних кордонів. У 1975 р. Марокко швидко мобілізувало понад 350 тис. демонстрантів, щоб спробувати повернути Західну Сахару. Агресивна поведінка Марокко в Північній Африці було зумовлена поверненням до концепції «Великого Марокко» та призвела до напружених відносин з рештою Магрибу. У Міжнародному судді ООН королівство обґрунтувало претензії на територію зв'язками

марокканських султанів та племенами сахаравітів. Після ретельного вивчення цих претензій стало очевидно, що адміністративна влада султанів була розрізною і не рівномірно поширювалась на всю територію. Кожне плем'я в Західній Сахарі мало можливість не «співпрацювати» з султанами, відмовившись платити податки. У цьому контексті племена не надавали марокканському управлінню свою згоду для контролю, що скасовує претензії Марокко, що базуються на теорії суспільного договору [11].

На сучасному етапі Марокко використовує дану концепцію для виправдання контролю над Західною Сахарою та експлуатації ресурсів. Хоча міжнародні експерти підкреслюють, що дана концепція не виправдовує себе та не сприяє добробуту міжнародної спільноти, Північної Африки та сахаравітів через численні порушення прав людини.

В межах цієї теорії Марокко позиціонує незалежну Західну Сахару як «провальний проєкт» або «слабку ланку», яка не здатна буде протистояти викликам регіону та ісламістській загрозі. Лобістські зусилля Марокко сприяли уявленню про те, що Аль-Каїда в Ісламському Магрибі активно вербує найманців в таборі Тіндуф, яким керує Фронт ПОЛІСАРІО. Це припущення не було підтверджено жодним первинним матеріалом; натомість марокканський аналітичні «кліки» та самопосилання рясніють таким наративом. Прихильники «теорії експансіонізму» звинувачують Марокко в протоколоніальних інтересах не тільки щодо Західної Сахари, а й в посяганні на Західний Алжир, Мавританію та Аль-Андалус. Проте щодо останніх територій Марокко сповідує більш реалістичний підхід, визнаючи суверенітет сусідніх країн над ними. Після початку процесу деколонізації у 1975 р. король Хасан II у своїй заяві відкидає ідею того, що Західна Сахара підпадає під критерій *terra nullus*, наголошуючи на спільній історії сахаравітів з марокканськими королями протягом століть. Загалом Хасан II апелював до історії династії Альморавідів, яка виникла як реформаторський рух та спирався на єдність племен амазигів Санхаджа, чії території поширювались від річки Сенегал на півдні до Атлаських гір.

Згодом, посилившись у військовому плані, рух захопив контроль над комерційними дорогами та став ісламською державою, яка простяглась від Мавританії й аж до кордонів Кастилії та Королівства Наварри. У першій чверті XI ст. лідер племен амазигів Ях'я бен Ібрагім прибув до Сахари та Західного Судану з метою поширення ісламу в цих областях. На основі віри йому вдалося об'єднати місцеві племена. Згодом це дозволило Альморавідам анексувати величезну частину Західного Судану, використовуючи релігійне та військове командування. З того моменту представники династії здійснили успішну серію завоювань, суттєво розширивши свою територію на північ, схід та південь. Пік тісного зв'язку між марокканською державою та сахарськими племенами припав на епоху Сааді та остаточно зміцнився з династією Алаві. Протягом років кордони королівства залишались незмінними. Саме до цього факту апелюють прихильники теорії Великого Марокко, що саме ця тривалість є основою марокканського суверенітету над Сахарою. Для королівства це має історичну, політичну, культурну, географічну та геостратегічну важливість. Ідеологи теорії вважають, що між Марокко та африканськими територіями є міцний зв'язок, який сягає часів Альморавідів і тягнеться в часі аж до іспанської колонізації, що почалась у 1880-х роках, і він є історичною базою законних претензій Марокко на Західну Сахару. Це суть та основа законної присутності Марокко в Західній Сахарі згідно з концепцією [19;21].

Для розуміння доктрини зовнішньої політики Марокко потрібно розглянути королівські промови. Це важливо оскільки саме в промовах політики часто виголошують важливі заяви для подальшого розвитку міжнародних відносин, особливо в державах з монархічним режимом. Варто розглянути одну з останніх промов короля Мухаммеда VI, яку міністр закордонних справ Насір Буріта схарактеризував, як «в усьому засновницькою, яка чітко висвітлила контури марокканської дипломатичної доктрини щодо питання територіальної цілісності та зміцнив її через глобальну політичну перспективу». Міністр підкреслив, що у промові нова

дипломатична доктрина розділена на три осі. Перша говорить, що марокканське підгрунтя Західної Сахари є незмінною та незворотною реальністю, закріпленою на міжнародному рівні завдяки дипломатичним досягненням Марокко за останні роки. Друга вісь полягає в тому, що Марокко, яке не бере участі у перемовинах щодо Сахари, конструктивно взаємодіє з ООН щодо мирного процесу з метою досягнення остаточно політичного вирішення цієї регіональної суперечки в рамках Марокко. Тут варто відзначити, що в цій доктрині король називає природу конфлікту абсолютно штучною. Третя вісь стосується процесу загального розвитку території та перетворення її на локомотив для впровадження розширеної регіоналізації, тобто визнання Західної Сахари у рамках Марокко у міжнародних договорах з усіма перспективами участі та міжнародного розвитку. Особлива увага приділена першій осі, яка стосується марокканського характеру Сахари. У наступних заявах міністра закордонних справ Насіра Бурета можна знайти таке пояснення, що ця частина промови є незмінною та не піддається обговоренню [42].

Ця королівська промова мала на меті стати чітким повідомленням для міжнародної спільноти, щоб усунути будь-яку двозначність і кинути виклик будь-якій помилковій інтерпретації позиції Марокко. Зокрема це й вказує на безкомпромісності позиції королівства, що базується на визнанні ініціативи автономії як єдиного рішення для врегулювання конфлікту. До того ж король закликав визнати легітимність обраних представників «марокканської Сахари» в органах ООН, як представників невіддільної частини королівства. Друга вісь передбачає участь представників «південних провінцій» у круглих столах, які розглядаються Радою Безпеки ООН «як єдиний механізм досягнення політичного рішення». За дотримання вище зазначених осей марокканського бачення ситуації королівство пообіцяло надати повну підтримку Генеральному секретарю ООН Антоніо Гутеррешу та його новому Особистому посланнику Стефанну де Містурі, щоб «покласти край цьому конфлікту в рамках ініціативи

автономії...». Зокрема Резолюція № 2602 РБ ООН від 27 жовтня 2021 р. віддає перевагу марокканській ініціативі автономії.

Одним з аргументів на користь успішного управління король наводить стрімкий економічний розвиток території. Тут король намагається донести, що за керівництва Марокко ефективна динаміка розвитку дозволила мобілізувати значні інвестиції для розвитку людських ресурсів, забезпечити підтримку інфраструктури та економічної структури. Тобто створити необхідні для життя та роботи умови на території Західної Сахари. Урядова політика продовжить підхід, спрямований на зміцнення інфраструктури та соціально-економічних проєктів на території Західної Сахари та підвищення її привабливості для прямих іноземних інвестицій, щоб перетворити регіон у ворота африканського континенту та важливу платформу економічного розвитку в регіоні. Король зазначив, що країна має міжнародних партнерів, які інвестують в марокканські проєкти. Мухаммед VI чітко зазначив, що з тими, хто має неоднозначну позицію, Марокко не братиме участі у спільних комерційних проєктах. Детальний огляд цього питання викладений у другому розділі цієї наукової роботи [3].

Отже, Королівство Марокко зробило питання Західної Сахари елементом національної єдності та засобом контролю над політичними партіями та армією. Концепція служить інтересам державами щодо території та її ресурсів. Порушення численних норм міжнародного права протягом останніх 47 років призвело до використання риторичного виправдання права на відтворення «Великого Марокко». Отримавши певні дипломатичні здобутки, король Мухаммед VI у своїй промові чітко означив непохитність власних позицій та відмовився від відносин з так званими «недружніми державами».

Висновки до розділу 1

Отже, Марокко займає сильну позицію на переговорах, оскільки має мовчазну міжнародну підтримку та доступ до природних ресурсів. Алжир, безсумнівно, є суб'єктом конфлікту разом з Фронтом ПОЛІСАРІО. На дипломатичному полі Алжир є більш важливим співрозмовником, оскільки Марокко відмовляється прямо звертатися до сахаравітів.

Несумісні позиції Марокко й Фронту ПОЛІСАРІО не дозволяють логічно завершити конфлікт. Кожна зі сторін знаходить переваги в статусі-кво. Перешкодою для швидкого вирішення є також тривалість конфлікту: ні Фронт ПОЛІСАРІО, ні біженці з табору у м. Тіндуф, ні Алжир не погодяться на не вигідне для врегулювання. Для ПОЛІСАРІО це означало б кінець боротьби та необхідність порозумітися з марокканськими елітами. Алжир втратив би свій важіль тиску на Марокко та зіткнувся б з ідеологічною поразкою. ООН втратила свій вплив на марокканську монархію, що привело до гонки озброєнь в регіоні. Конфлікт робить неефективним функціонуванням регіональних політичних та економічних організація, наприклад як Союз Арабського Магрибу.

РОЗДІЛ 2. РЕСУРСИ ЗАХІДНОЇ САХАРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА МАРОККО

2.1 Правове регулювання використання ресурсів на території Західної Сахари та роль ООН у цьому процесі

Західна Сахара в списку несамоврядних територій ООН з 1963 р. після передачі Іспанією колонії згідно з статтею 73е Статуту ООН. Однак це єдина така територія без зареєстрованої адміністративної влади. Іспанія в односторонньому порядку відкинула будь-яку міжнародну відповідальність за територію. Відтоді постало питання про те, кому ж належать ресурси на території Західної Сахари. Думки місцевих жителів, Марокко та інших міжнародних акторів розділилися. Проте були випрацьовані офіційні положення ООН та відповідні рішення різних судових інстанцій. Варто розглянути проблему з погляду міжнародного права. Міжнародне гуманітарне право забороняє комерційну експлуатацію ресурсів Західної Сахари, за винятком задоволення потреб корінного населення [5].

Природний вимір права на самовизначення був підтверджений Комісією міжнародного права у 2001 р. Згідно з Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН: «принципи та формулювання прав людини використовуються для підтримки претензій щодо доступу до ресурсів як підходи, що ґрунтуються на правах, щоб надати окремим особам і групам можливість отримати або зберегти доступ до природних ресурсів», що підтверджує взаємопов'язаність та взаємозалежність прав людини. З цього випливає, що право на доступ до природних ресурсів, не залежно від обсягів та різноманітності, є основою прав народу, що бореться за самовизначення. Варто зазначити, що право на самовизначення, мир, безпеку та сталий розвиток є основними принципами та цілями ООН згідно зі статтею першої Статуту ООН. Таким чином питання доступу до ресурсів, його обговорення та моніторинг спирається не на зміст мандату MINURSO,

а радше на сукупність прав викладених у Статуті ООН. Отже, можна стверджувати, що обов'язком не лише міжнародної спільноти, а й усіх держав-членів ООН є забезпечення реалізації права на самовизначення відповідно до Резолюції № 2621, де вказано: «держави-члени нададуть усю необхідну допомогу народам колоніальних територій у їхній боротьбі за досягнення свободи та незалежності» [10].

Офіційна позиція ООН була оформлена у 2002 р., коли на прохання Ради Безпеки Юридичний радник ООН опублікував висновок щодо законності експлуатації та розвідки мінеральних ресурсів Західної Сахари. Основна теза документа говорить, що будь-яка економічна діяльність на території порушувала б міжнародне право, якби вона не здійснювалась б відповідно до побажань та інтересів населення території.

Право сахаравітів на боротьбу за територію підтверджено рішенням Міжнародного Суду ООН у 1975 р., який постановив що між Марокко та Західною Сахарою немає зв'язків суверенітету і що народ цієї території має право на самовизначення. Це рішення було підтвержене у п'ятьох послідовних рішеннях Суду Європейського Союзу в період з 2016 по 2021 рр. Суд дійшов висновку, що Марокко не має ні суверенітету над Західною Сахарою, ні жодного міжнародного мандату на управління нею, оскільки територія є самостійною та окремою від Марокко. Суд постановив, що угоди між Марокко та ЄС не поширюються на Західну Сахару, окрім випадків, коли на це є чітка згода жителів території. Рішення від 29 вересня 2021 р. підтвердило юридичний статус Фронту ПОЛІСАРІО як міжнародно-визнаного представника народу Західної Сахари [42].

ООН має повноваження контролювати дотримання марокканським урядом Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Однією з особливостей цього процесу є те, що усі надані рекомендації не мають примусового характеру. Це впливає на реальну ситуацію і дозволяє Марокко не зважати на рішення органів ООН. Розглянувши документ можна зробити висновок, що загальна позиція організації залишається на

боці сахаравітів. Комітет з економічних, соціальних та культурних прав у 2015 р. закликав поважати права мешканців Сахари на отримання інформації та необхідність дозволу корінного населення на експлуатацію їх ресурсів. Також, Комітет порушив питання існування військового укріплення, яке було збудовано за ініціативи марокканців. «Берма» – це 2700-кілометрова військова укріплена піщана стіна, яка фактично відокремила жителів Західної Сахари один від одного. Рекомендаційний орган закликав Марокко розмінувати територію та знайти спосіб, який дозволить контактувати родинам та мати доступ до ресурсів. У звіті вказано, що «сахаравіти – це група, яка особливо постраждала від бідності, тому Марокко просять забезпечити справедливий розподіл ресурсів». Таку необхідність також підтвердив Комітет з прав людини ООН у 2016 р.

Зокрема, Комітет окремо розглянув ініціативу Марокко щодо автономії Західної Сахари. Він закликає врахувати думку сахаравітів та поважати їх право на самовизначення, співпрацювати в цьому питанні з органами ООН. Варто зазначити, що основна позиція сахаравітів – це абсолютна незалежність та суверенітет Західної Сахари. Такий стан справ не залишає простору для компромісу між сторонами, а відсутність примусового характеру виконання рішень ООН робить будь-які правові напрацювання малоефективними. За останні десятиліття практичні дії організації зводяться до вираження «глибокого занепокоєння» та заклику поважати права жителів Сахари [59].

Окрім економічної складової, сахаравіти-активісти у міжнародному просторі підіймають й етичну складову конфлікту. Поки Марокко отримує прибуток від продажу ресурсів, більшість жителів Сахари проживають в таборах для біженців в алжирській пустелі. Вони повністю залежать від міжнародної гуманітарної допомоги, хоча прибуткова комерційна діяльність Марокко з ресурсів могла б покрити їх потреби. Західна Сахара входить до числа країн світу з найнижчим рейтингом громадянських та політичних свобод. Про порушення Марокко прав людини в Західній Сахарі

повідомляють такі міжнародні організації, як Amnesty International, Human Rights Watch та ООН. У 2013 р. Спеціальний доповідач з питань незаконних затримань задокументував застосування незаконних затримань та тортур владою Марокко. У 2015 р. уряд країни відмовився від візитів Спеціального доповідача [65].

Протягом 47 років окупації Західної Сахари було мало заявлено про інтерес до застосування міжнародного гуманітарного права до території, захисту місцевого цивільного населення шляхом охорони громадської та приватної власності, включаючи природні ресурси. Дослідники зазначають, що ООН та організована міжнародна спільнота не бажала офіційно визнавати, що тут застосовуються саме ці норми міжнародного гуманітарного права. Наполягати на їх застосуванні означає визнати окупацію за критеріями, що визначені в Женевській та Гаазькій конвенціях, таким чином виникає питання про застосування міжнародного кримінального права. На початку процесу окупація Генеральна Асамблея зробила заяву, що підтверджувала окупацію. Проте ця заява не була виконаною. Як і Східний Тимор до 1999 р., окупація Західної Сахари залишається ігнорованою в цій галузі міжнародного права. Навіть у процесі того, як міжнародне право розвивалось в першому десятилітті XXI ст. і був створений Міжнародний кримінальний суд з юрисдикцією воєнних злочинів, які включають грабїж, ООН не ініціювало застосування цієї інституції у доповненні до кримінального права щодо Західної Сахари. Це змінилось частково у 2014 р. і наразі існує дві апеляції в Іспанії щодо кримінальних справ у розслідуванні передбачуваних серйозних злочинів під час окупації території на основі міжнародного кримінального права [59].

Є декілька причин незацікавленості міжнародної спільноти у реалізації міжнародного права у Західній Сахарі щодо ресурсів. Почнемо з того, що не всі міжнародні гравці зацікавлені у правовому захисті природних ресурсів території. Проблема в тому, що не завершений процес самовизначення сахаравітів впливає на визнання та застосування державами

своїх міжнародно-правових зобов'язань. Окрім особливого статусу Палестини, випадок із Західною Сахарою є унікальним. Ще один фактор, який обмежив застосування міжнародного права до Західної Сахари, стосується міжнародної відповідальності за народ Сахари та його територію. Іспанія відмовилась від ролі колоніального режиму, який би взяв на себе зобов'язання щодо майбутнього колонії. Іспанія могла б стати співрозмовником для пошуку дипломатичного та правового захисту. Завдання забезпечити деколонізацію після 1991 р. покладалось на ООН. Обговорення питання Західної Сахари в Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки ООН привело до погодження щорічного поновлення мандату місії ООН із самовизначення на території [10;12].

Зобов'язання поважати суверенітет народу бере свій початок із Статуту ООН. Статті Хартії № 73 і № 74 були спрямовані на забезпечення добробуту несамоверхніх народів. Зобов'язок щодо колонізації, адміністрування та окупації має кілька аспектів. Корінний народ повинен дати добровільну згоду, на основі усієї необхідної інформації, для експлуатації їх ресурсів. Саме вони мають отримати вигоду від експлуатації. Переселенці з боку держави-колонізатора права голосу не мають. Зобов'язання згоди впливає з двох резолюцій Генеральної Асамблеї, на яких започатковано процес самовизначення ООН, – резолюцій № 1514 і № 1541 від 1960 р. Резолюція № 1514 проголошує, що «народи можуть у своїх власних цілях вільно розпоряджатися своїми природними багатствами та ресурсам на основі принципу взаємної вигоди та міжнародного права». Положення цих резолюцій увійшли в міжнародне право і є основою суверенітету Західної Сахари над ресурсами [15].

Теоретично суверенітет народу Західної Сахари над природними ресурсами може бути забезпечений будь-якою державою. Оскільки існує загальна вимога до всіх держав підтримувати це право. Такий стан справ можна побачити у випадку рішення Міжнародного суду щодо Намібії, Науру чи Палестинської стіни. Попри те, що до 1990 р. було лише декілька

випадків самовизначення, зобов'язання держав-окупантів захищати ресурси таких територій стала імперативною нормою міжнародного права.

Існує ще одне джерело міжнародного права, про яке слід згадати, коли йдеться про рибальство на території Західної Сахари. Усі країни ЄС та Росія є підписантами Конвенції ООН про морське право, до якої Марокко приєдналося у 2007 р. Держави зобов'язались виконувати Кінцевий Акт Конференції з морського права, щоб забезпечити право на доступ до ресурсів державами, які не досягли повної незалежності або під колоніальним контролем. Також, існує Женевська Конвенція № 4, яка забороняє грабіж після припинення бойових дій та протягом усього періоду окупації держави або території.

Просування норм міжнародного права мало б зацікавити міжнародну спільноту, як відповідь на спробу Іраку в 1990 р. анексувати Кувейт або на вторгнення Росії до Криму в 2014 р. Проте можна побачити, що навіть переконливі факти на місці, які включають міжнародний характер конфлікту, домовленість сторін про припинення вогню на референдумі 1991 р., присутність значних окупаційних сил, будівництво стіни Berm і визнання Марокко того, що Західна Сахара залишається «технічно військовою зоною», витісняють пропозицію, що міжнародне гуманітарне право може застосовуватись навіть за суворих обставин та великої кількості біженців [65].

Отже, норми міжнародного права досить чіткі у випадку природних ресурсів Західної Сахари, тому постає питання складності їх імплементації. Насамперед це проблема відсутності будь-якої окремої держави, зацікавленої у дотриманні міжнародного права у цьому випадку. Це поєднується з відсутністю мотивації в ООН, де не бажають діяти поза рамками референдуму про самовизначення. Наслідком для міжнародного права є нездатність держави або народу застосувати використати приклад для захисту, оскільки це черговий прецедент порушення територіальної цілісності, відмови від права на самовизначення та пограбування

окупованих територій. Експлуатація ресурсів Західної Сахари завдає шкоди правовій галузі в багатьох аспектах [10].

Загалом суспільна думка схилилась в сторону сахаравітів, проте механізми втілення рішень ООН залишаються надто слабкими, щоб забезпечити права народу. Головна проблема регулювання ООН в тому, що рішення носять консультативний характер, але не містять примусу.

2.2. Залучення третіх держав до експлуатації ресурсів Західної Сахари

Історія іноземної участі у видобутку ресурсів Західної Сахари є доволі тривалою. У 1962 р. Іспанія ухвалила рішення про розробку фосфатних родовищ в Бу-Краа на півночі території. Для цього було ухвалено відповідне законодавство та збудовано 100-кілометровий конвеєр, щоб транспортувати фосфат до навантажувальної станції на узбережжі біля Ель-Ауїна. Після відмови від території уряд зберігав частку (35%) в підприємстві [6].

Мадридські угоди 1975 р. були не просто територіальною поступкою. Угода стала джерельною базою для експлуатації ресурсів до сьогодні. Існували також таємні протоколи, які були оприлюднені після 2009 р. Перший документ дозволив Іспанії продовжувати мати доступ до рибальської промисловості. Домовленість тривала доки країна не приєдналася до Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) у 1986 р. (Згідно з політикою організації рибальство держав-членів контролюється Загальною рибальською політикою, яка започаткована Римським договором 1957 р.). Марокко погодилось надати Іспанії доступ на 20 років для її 800 суден у водах Сахари. Ця домовленість регулювалась документами підписаними уже після 1976 р. Другий протокол ратифікував право власності Іспанії на частку в підприємстві Phosboucraa та містив детальні домовленості щодо отримання Марокко допомоги з геологорозвідки,

будівництва суден для перевезення фосфатів, туризму та сільського господарства. Третій протокол продовжує домовленості про рибальство у мавританських водах, які були відкриті для іспанських суден після здобуття країною незалежності у 1956 р. Наступні договори про рибальство між державами були переглянуті у 1979, 1981, 1982 та 1983 рр. Там були зафіксовані взаємні зобов'язання: Іспанії продовжать термін доступу до шахт, а Марокко отримає допомогу в технічній сфері та фінансуванні проєктів. Подібна домовленість продовжує діяти відповідно до чинного договору про рибальство між ЄС та Марокко 2006–2007 рр. [20].

Після приєднання Іспанії до ЄЕС у 1988 р. набула чинності перша угода, керована Брюсселем. Протягом чотирьох років Марокко мали виплатити 282 мільйонів європейських валютних одиниць. Подальші договори були укладені в 1992 р. (310 мільйонів ЕКЮ) та в 1995 р. (500 мільйонів ЕКЮ). Це були значні суми, якими було оплачено рибальство у сахарських водах [29].

Суперечливим свого часу стало підписання між ЄС та Марокко двох угод. Угода про асоціацію 2000 р., яка охоплює, в деяких частинах, сільськогосподарську продукцію з позначенням «походження з Марокко» та Угоду про партнерство щодо рибних продуктів 2007 р. Договори продовжували двічі й термін дії закінчився 14 липня 2018 р. Обидва документи були оскаржені на підставі того, що Королівство Марокко імпортувало на ринки держав-членів ЄС продукти із території Західної Сахари, яка юридично не є частиною Королівства. Згідно з Угодою про партнерство в рибальстві Марокко надавало ліцензії на риболовлю у водах, прилеглих до Західної Сахари, суднам під прапорами ЄС. Рішення були винесені з інтервалом у 14 місяців у той час, коли суди в інших частинах світу також виносили рішення щодо питань, пов'язаних з природними ресурсами, чимось перегукуючись із першим апеляційним рішенням Суду ЄС у 2016 р. 21 грудня 2016 р. Суд ЄС в остаточному рішенні Угоди про асоціацію між ЄС та Марокко зазначив, що з «огляду на окремий статус,

гарантований території Західної Сахари відповідно до Статуту ООН і принципу самовизначення народів», не можна вважати, що територіальна сфера дії Угод, охоплює Західну Сахару [43].

12 лютого 2019 р. Парламент Європейського Союзу схвалив важливий законодавчий акт, який регулює торгівлю та ліцензування сільськогосподарськими товарами та рибними продуктами між зацікавленими державами-членами ЄС та Королівством Марокко. До євро-середземноморської угоди та Протоколу про імплементацію до Угоди про партнерство у сталому рибальстві були додані оновлені протоколи № 1 та № 4, щоб чітко включити територію в сферу їх географічного застосування.

Теоретично більшість країн світу, окрім деяких, не визнають суверенітету Марокко над Західною Сахарою. Проте іноземні компанії беруть активну участь в експлуатації ресурсів регіону. Компанії та уряди зазначають, що їх участь жодним чином не означає визнання претензій Марокко на суверенітет над територією. На думку сахаравітів таке партнерство, яке не має жодного міжнародного адміністративного мандату щодо економічної діяльності на окупованій території, є мовчазною формою визнання [44].

Західна Сахара багата на фосфати, через що Марокко входить до списку провідних світових постачальників. За даними Геологічної служби Сполучених Штатів Америки узбережжя території довжиною 1200 км має ресурс для потужної рибної промисловості. Один з найпотужніших у світі. Також є значні поклади заліза, урану, золота, нафти, газу та піску, що можуть бути використані як державними, так і приватними компаніями для отримання прибутку. Таким чином ресурси є предметом великого інтересу з боку обох сторін конфлікту та все більше стають основним інструментом у процесі переговорів, враховуючи їх вплив на встановлення контролю над спірною територією [45].

Проблема експлуатації ресурсів бере початок ще з часів іспанської колонізації. У період переходу території під контроль Марокко та Мавританії Іспанія зберігала деякі права на використання ресурсів.

Для приваблення міжнародних інвесторів до видобутку ресурсів марокканські державні компанії доручають іноземним консалтинговим компаніям оцінити, яку вигоду населення отримує від їх діяльності в Західній Сахарі. Ці звіти широко поширюються серед клієнтів та партнерів, які отримують прибуток від торгівлі. Такий підхід працює на поширення саме марокканського погляду на ситуацію і впливає на формування думки міжнародної спільноти. Наприклад, у звітах замінили термін «народ» на «населення». Міжнародне право передбачає, що саме «народ» має право на суверенітет та має право надавати згоду на використання ресурсів Західної Сахари, на що зробили акцент ООН та Суд ЄС. Поняття «населення» – це інший концепт, оскільки частина сахаравітів мігрувала за кордон і живе в таборах для біженців, а більшість нинішнього населення території становлять марокканські переселенці та військові [48].

Один з ресурсів, який активно вивозиться із Західної Сахари, це пісок. Його вивозять на сусідні із Марокко пляжі Іспанії. Основний донор – це Канарські острови, де пісок використовується для туристичних цілей. Також, ресурс використовують для місцевої будівельної промисловості. Перший відомий експорт піску із Західної Сахари на Канарські острови відбувся в 1955 р., коли ця територія вважалась іспанською провінцією. У 1998 р. вже було експортовано 140 тис. м³ піску із Західної Сахари.

Марокканська державна нафтовидобувна компанія ОННУМ веде розвідку урану, алмазів, золота та ніобію. У 2021 р. Марокко розпочало розкопки для розвідки корисних копалин у південній частині території. Румунська розвідувальна компанія Prospectiuni також брала участь у дослідженнях. Компанією з найдовшим досвідом у розвідці на суші Західної Сахари є канадська фірма Metalex [61].

Сахаравіти наполягають на тому, що іноземні компанії, які співпрацюють з Марокко в Західній Сахарі, порушують право на самовизначення. Зрештою, де-юре країни ЄС не визнають права Марокко на територію Західної Сахари, проте де-факто європейські компанії беруть участь в експлуатації ресурсів. Організація Western Sahara Resource Watch описала роль цих компаній у звіті «Greenwashing occupation» 2021 р. [66]

OSR Group – це державна марокканська компанія з виробництва та експорту фосфатів. Більшість операцій компанії відбуваються в межах міжнародно-визнаних кордонів Марокко. Однак одна шахта розташована на території Західної Сахари. Шахта Bou Craa керується OSR Group з 1975 р. Облігації OSR були розміщені на Ірландській фондовій біржі у 2014 р. Таким чином відбулася легалізація діяльності компанії, оскільки шахта є основним джерелом прибутку для марокканського уряду у Західній Сахарі [45;48].

Німецька компанія Siemens A.G. у 2012 р. оголосила, що виграла декілька тендерів марокканського уряду на будівництво вітрових парків в окупованій Західній Сахарі. Парки створені на замовлення національного агентства електроенергії Марокко ONEE. З 2012 р. Siemens розпочала реалізацію декількох проектів спільно з марокканською вітроенергетичною компанією NAREVA, яка належить королю Марокко. Найбільш суперечливим серед усіх проектів є вітрові електростанції Foum el Oued, що забезпечують 95% енергетичних потреб фосфатної шахти Букра. Тобто практично вся енергія, що необхідна для розробки та транспортування фосфатної породи в Західній Сахарі, виробляється за допомогою компанії Siemens. Також у вересні 2020 р. Siemens Gamesa оголосила про нову угоду щодо парку в Буджурі під назвою «Південне Марокко». Така назва суперечить міжнародним документам та угодам, оскільки офіційно Західна Сахара не є частиною Марокко. До будівництва вітрових парків долучилась італійська компанія Enel SpA. У 2020 р. французька компанія Voltalia

отримала право від марокканського уряду на будівництво вітрової електростанції поблизу Дахли у провінції Ель-Аюн [47].

До будівництва вітрових електростанцій на території Західної Сахари причетна й відома американська компанія General Electric, яка діє через свою дочірню компанію GE Renewable Energy. GERE отримала великий контракт на встановлення вітропарку Aftissat (зробити всі компанії списком) потужністю 200 МВт у 2021 р. В тому ж році з компанією було укладено контракт на постачання підстанцій для вітрової електростанції Boujdour, яка в пресрелізі описана як розташована на «півдні Марокко». Тобто компанії готові зарахувати Західну Сахару до Марокко попри те, що більшість держав не визнають право останньої на ці території. З часом видно тенденцію, що компанії схильні закривати очі на цей факт. У 2013 р. члени організації WSRW контактували з General Electric, вимагаючи відмови компанії від участі в тендері на відновлювальні джерела енергії. Компанія відповіла позитивно, а на подібні запити у 2015 та 2021 рр. відповіді не надійшло. Також ще ряд американських компаній працює на території Західної Сахари. Caterpillar Inc. постачає транспортні засоби для технічних робіт у фосфатних шахтах. Популярний сервіс онлайн бронювань Booking, що належить Booking Holdings Inc., ідентифікує напрямок Західної Сахари як Марокко [43;44].

Загалом американська практичність відбивається на роботі компаній. Одна з нафтових компаній країни Kosmos Energy Ltd розпочала роботу над розвідкою вуглеводнів на шельфі Атлантичного океану у 2004 р. за ліцензією Boujdour license. У 2017 р. операторство за цією ліцензією було припинене з перспективою повернення. У 2016 р. один з найбільших власників Kosmos Energy, норвезький урядовий пенсійний фонд Глобал, виключив Kosmos через «особливо серйозне порушення фундаментальних етичних норм» під час розвідки нафти на цій території. У 2014-2015 рр. саме ця компанія провела перше буріння нафти у водах Західної Сахари з 1975 р. Для пояснення власного бачення на окупацію території компанія створила

сайт під назвою WesternSaharaOil, де вказує на ймовірні вигоди для мешканців території від видобутку нафти [61;66].

Французькі та іспанські компанії теж беруть активну участь у розробці ресурсів у Західній Сахарі попри офіційну позицію урядів країн. Також існує підприємницька діяльність, яка стосується не лише видобутку корисних копалин. Наприклад, дочірня компанія Air France-KLM Transavia виконує рейс Париж-Дахла. Представники Фронту ПОЛІСАРІО подали скаргу до державного прокурора Високого Суду Парижа у жовтні 2018 р., оскільки Західна Сахара не є частиною жодної авіаційної угоди ЄС. У тому ж році ПОЛІСАРІО подали скаргу державному прокуророві на французьку компанію Аха S. A., чие дочірнє страхове підприємство Аха Assurance Маросс працює на окупованій території. Особливої уваги варта діяльність телекомунікаційної компанії Orange S. A. На офіційному сайті вказано, що Orange Маросс має сім офісів в Ель-Аюні (столиці сахаравітів), по одному офісу Буждурі, Смарі та Дахлі. Дані щодо якості покриття свідчать про те, що Orange S. A. має значну інфраструктуру в Західній Сахарі. У 2017 р. компанія поширювала ідею проведення культурних заходів, які «зміцнили» зв'язки Марокко та сахаравітів. Також Orange S. A. дорікають через використання марокканських версій мап країни, де Західна Сахара приєднана до Марокко. З липня 2015 р. французький офіс контролює 49% марокканської компанії MediTel [48].

З одного боку новітні та екологічні технології вважаються позитивним явищем. Проте без згоди на це корінного населення такі дії великих компаній легалізують воєнні та гібридні засоби приєднання територій. Іспанська Abengoa S. A. спільно з саудівською компанією ACWA започаткували будівництво опріснювального заводу в Дахлі. На своєму сайті Abengoa вказує, що має «постійну присутність» у Західній Сахарі. Дочірнє підприємство компанії INABENSA також вказує Західну Сахару як частину Марокко на картах свого вебсайту. Проаналізувавши річний звіт компанії за 2017 р., можна побачити, що Abengoa S. A. бере участь через

рамкові контракти у розробці та обслуговуванні телекомунікаційної інфраструктури Orange та INWI, які діють на території Західної Сахари.

Серед німецьких компаній, що активно залучені до розвідки ресурсів та промисловості, варто відмітити HeidelbergCement AG. Компанія керує цементним заводом поблизу Ель-Аюна, столиці Західної Сахари. ThyssenKrup Також там присутній найбільший у світі поштовий та логістичний концерн Deutsche Post Group, який відкрив експрес-філію в Ель-Аюні у 2016 р. У заявах ЗМІ та на сайті офіційні представники компанії вказують, що Західна Сахара розташована саме в Марокко. Данська компанія Vestas Wind Systems отримала контракт на реалізацію енергетичного проєкту Harmattan-Soluna у 2020 р. поблизу Дахли. В офіційних заявах Vestas підтвердила причетність до проєкту, зазначивши про дотримання міжнародного та місцевого права. Також компанія брала участь у тендері щодо будівництва двох ВЕС на території Західної Сахари у 2013 р. [43]

Марокко намагається залучити до економічної сфери не тільки європейські країни, але й партнерів з Близького Сходу та Африки. Air Arabia, штаб-квартира якої розташована ОАЕ, здійснює рейси між Касабланкою та аеропортом Дахла. Цей маршрут описується в урядовому документі Марокко щодо бачення розвитку регіону [44].

Цілком очевидно, що державні та приватні компанії Марокко будуть активно залучені до експлуатації ресурсів та розбудови власної промисловості на території Західної Сахари. OCP S. A. – це марокканська державна компанія, що спеціалізується на виробництві та експорті фосфатів. Більшість операцій підприємства проходять у межах міжнародного законодавства та визнаних кордонів Марокко. Однак діє одна шахта в межах території Західної Сахари. Незаконно видобута фосфатна порода є основним джерелом доходу для марокканського уряду на окупованій території. За 2021 р. було експортовано 26 суден з 1,4 млн т. фосфатної породи. Це було більше на 1 млн т. ніж у 2019–2020 рр. Факт

подвоєння цін на фосфати свідчить про те, що експорт стає більш прибутковим. Загалом різні звіти правозахисних організацій подають можливу суму доходу у розмірі 349 млн дол. США. У 2020–2021 рр. марокканський уряд здійснив значні інвестиції у шахту Bou Craa та місцевий порт, що знаходяться на території Західної Сахари. Такі інвестиції пов'язані зі стратегією збільшення доходу, шляхом переходу з продажу необробленого фосфориту на експорт обробленого продукту [45].

Близько 25% фінансового ринку окупованої території належить марокканському банку Attijariwafa. Фінансовій установі також належить будівництво бізнес-центру «Dar el Moukawli» в Ель-Аюні. Attijariffa зосереджується на підтримці власних інвестиційних проєктів, видачею кредитів та зборі депозитів. Зокрема відомо, що банк надав кредит на будівництво ВЕС Afftisat поблизу Буджура. Вітрова електростанція належить Energie Eolienne du Maroc. У 2014 р. банк став ініціатором та профінансував конференцію для вивчення та залучення ділової активності на території. Основними районами для ведення бізнесу було обрано Ель-Аюн та Дахлу, сектори фосфатів, рибальства та туризму. Також випрацьовувалась стратегія залучення міжнародного бізнесу [22].

На вебсайті одного з найбільших марокканських банків BMCE Bank зазначено вісім офісів у Західній Сахарі. Банк підтримує партнерські відносини з Французькою торговельною палатою в Марокко, завдяки чому вони спільно навчають і формують професійні кадри у фінансовому секторі в Ель-Аюні, а також просувають пільги для середнього і малого марокканського бізнесу. Портами Ель-Аюн та Дахла, які є ключовими для експорту ресурсів, керує марокканське підприємство Marsa Maroc [61].

Участь міжнародних компаній у видобутку ресурсу вважається незаконною збоку міжнародного права. Для регуляції такої діяльності в суспільній сфері існує поняття «загальна соціальна відповідальність». Теорія передбачає втрату іміджу компанії у разі моральних норм. У випадку Західної Сахари іноземні компанії обіцяють не брати участь в економіці

території, але рідко виконують такі обіцянки, оскільки не вистачає сили публічного розголосу порушення прав сахаравітів. Наприклад, Марокко продає фосфорити мексиканській компанії Innophos, частка якої в загальному зростає до 27% у 2021 р. Innophos у 2018 р. оголосив, що припинив імпортувати через прихильність до явища «соціальної відповідальності», проте на практиці компанію продовжує торгівлю. Найбільшим імпортером фосфоритів є Індія. Загалом на Індію, Мексику та Нову Зеландію припадає 92% експорту копалин з території Західної Сахари підконтрольній Марокко [66].

Отже, міжнародні компанії активно залучені до економічної діяльності у Західній Сахарі, нехтуючи положеннями міжнародного права.

2.3. Вплив ресурсів на легалізацію окупації у рішеннях міжнародних акторів

Західна Сахара розглядається в ООН, як остання колонія в Африці. Однак Марокко продовжує утримувати контроль над територією, ігноруючи офіційну позицію ООН та міжнародного права щодо деколонізації. Основним рушієм цієї колонізації є природні ресурси.

Фактично, за допомогою природних ресурсів Марокко «купує» політичну позицію США, фінансує лобістів у ЄС та захист марокканської тези про право на суверенітет, для розвитку своєї внутрішньої економіки, заохочення переміщення марокканського населення до Західної Сахари.

Експорт ресурсів дозволяє сприяти розвитку міжнародного визнання громадою того, що Марокко законно володіє територією. Дохід від торгівлі ресурсами є важливим, але справжня користь для Марокко полягає у створенні видимості життєздатності анексії. Сектор ресурсів служить основою для ринку праці та зайнятості для громадян Марокко. Повернення доходів від продажу ресурсів у місцеву економіку – повернення коштів, що принесе користь місцевому населенню, яке тепер складається з переселених

марокканців. Це дозволяє Марокко задовольнити міжнародне занепокоєння щодо правильного застосування доходів від ресурсів на території. Наприклад, у листопаді 2018 р. влада Марокко за підтримки Французької торгово-промислової палати провела перший бізнес-форум, щоб залучити більше інвесторів до так званого «півдня Марокко». Відповідаючи на запитання про політичну чутливість організації такого форуму, президент Палати Філіп-Едерн Кляйн підкреслив, що захід не є політичним, а суто економічно-орієнтованим. Форум відбувся за декілька тижнів до дискусії за круглим столом під егідою посланника ООН у Західній Сахарі. Тут варто підкреслити вживання терміну «південь Марокко», а не Західна Сахара. Таке формулювання допомагає сформуванню суспільної думки, що Західна Сахара не може бути суб'єктом, а є південною територіальною одиницею королівства. Іноземні партнери використовують цей термін для пом'якшення критики та зменшення шкоди бізнесу [7;14].

Для Марокко залучення міжнародних сторін до видобутку корисних копалин та інших ресурсів – це можливість отримати підтримку щодо визнання суверенітету над Західною Сахарою. Цій тезі сахаравіти наводять такий доказ: 21 листопада 2014 р. у мережі був опублікований офіційний документ під назвою «La Fédération de Russie at la question du Sahara Marocain» («Російська Федерація та питання марокканської Сахари»), який має на меті переконати РФ підтримати Марокко у РБ ООН. Зокрема, в документі прописана пропозиція співпраці у видобутку ресурсів в обмін на заморожування питання суверенітету над Західною Сахарою. Отже, використання ресурсів Західної Сахари – це не лише фінансовий успіх марокканського уряду, а й інструмент для створення політичних союзів [23].

Марокко є одним з експортерів сировини до Росії. Загальна мета, яку переслідує Рабат – це здобути голос Росії в РБ ООН на свою користь під час голосування щодо становища Західної Сахари. У 2020 р. економічними та дипломатичними зусиллями Марокко домоглося позитивної для себе

позиції Росії щодо розширення мандату MINURSO та включення туди моніторингу прав людини, а Марокко погодилось прийняти зустріч російських послів у регіоні Сахель та Північній Африці. Варто зазначити, що очільником комісії MINURSO є російський дипломат Александр Іванко.

Марокко не проголосувало під час прийняття резолюції про засудження повномасштабного вторгнення Росії до України. Міністерство закордонних справ Марокко заявило, що його неучасть у резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо Росії не повинно піддаватися будь-якому тлумаченню. Марокко потрапило до короткого списку країн, які не брали участь у голосуванні. Близько 35 країн, включаючи Алжир, утрималися від голосування, і лише п'ять проголосували «проти» [62].

Одночасно і Росія, і Україна є важливими торговими партнерами Королівства. Проте саме з першою Марокко намагається налагодити військову та політичну співпрацю останнім часом. За останнє десятиліття монарх особисто двічі відвідав Москву, а президент Росії відвідав Рабат. Росія є ключовим постачальником військового обладнання для конкурента Алжиру, тому Марокко намагається переламати цю ситуацію. У 2017 р. Росія запропонувала Марокко свою найсучаснішу систему протиракетної оборони С-400 після підписання 11 угод з Марокко у 2016 р. Проте Марокко вирішило придбати американську систему Patriot, вибір на користь ракетної системи США є ознакою, що монархія остерігається беззастережно підтримувати Росію і втратити підтримку США. Країна є найбільшим торговим партнером Росії у регіоні. У 2020 р. Марокко експортувало товарів на 344 млн доларів США, а Росія експортувала до королівства товарів на 1,35 млрд доларів США [23].

Марокканці залежать від постачання пшениці, оскільки внутрішнє вирощування зернових вимагає значної кількості води, дефіцитного ресурсу в Марокко, тому країна імпортує значну частину необхідної пшениці з Чорного моря. Марокканська продукція також активно поставляється в Росію, особливо фрукти та овочі у зимовий сезон. Для реалізації такої

кількості експорту було залучено територію Західної Сахари поблизу півострова Дахла. Основними культурами в регіоні є помідори та баштанні культури, урожайність яких становить від 80 до 120 тонн з га. Чотири великі конгломерати обробляють плантації у Дахлі: Rosafloor, Soprofel, Azura і Les Domaines Agricoles. Вони належать марокканському королю, марокканським конгломератам або французьким компаніям, які продають свою продукцію під брендами Azura Idyl, Etoile du Sud і Les Domaines Agricoles. У 2021 р. на окупованій території також запустили виробництво лохини. Сільськогосподарська галузь стала рушієм для заселення території марокканцями, оскільки робітників привозять з Марокко. Сільське господарство в пустелі є неймовірно водоемне, що приводить до виснаження запасів підземної води [24].

Продукти з цієї території можна знайти в супермаркетах по всій Європі. Кілька європейських мереж, як у Швейцарії, Швеції, Норвегії та Фінляндії, мають чітку політику, яка забороняє їм купувати сільськогосподарську продукцію із Західної Сахари. Виклик для імпортерів полягає в тому, що, наприклад, помідори вирощені в Дахлі, транспортуються в Агадір по суші, де експортні підрозділи обробляють як продукцію вирощену в Марокко, так і – в Дахлі. Для будівництва опріснювальних установок залучені французькі компанії.

З 2003 до 2005 рр. в користуванні перебували близько 150 га сільськогосподарської інфраструктури. До 2012 р. площі зросли до 841 га, а у 2016 р. в користуванні перебувало приблизно 963 га. Значне збільшення площі посівних відбулося в той час, коли Марокко та ЄС вели переговори про розширення торгівельної угоди. Зрештою саме ЄС та Росія є основними ринками збуту сільськогосподарської продукції, вирощеної в Дахлі [72].

Країни ЄС також готові «коригувати» свої дії залежно від потреб, особливо, коли справа стосується забезпечення енергетичними ресурсами. Це дозволило Марокко та Нігерії підписати угоду про запланований морський газопровід, який пролягатиме через Західну Сахару. Нігерійська

національна нафтова компанія закріпила співпрацю Меморандумом про взаєморозуміння з Національним управлінням вуглеводнів і шахт та Економічними співтовариством держав Західної Африки у столиці Марокко Рабат. Трубопровід має пролягати приблизно 5300 км від о. Брас у Нігерії до м. Дахла, що знаходиться у Західній Сахарі. Звідти газопровід матиме з'єднання з трубопроводом Магриб-Європа, який донедавна використовувався для транспортування алжирського газу до Іспанії. Планується, що газопровід забезпечить енергоносієм 13 держав-членів ECOWAS та допоможе транспортувати газ до ЄС. Після розриву дипломатичних відносин з Алжиром Марокко планує посилити забезпечення газом. Країна докладає зусиль для підписання довгострокових угод про СПГ та почала імпорт скрапленого газу через канал з Іспанії. Для реалізації проєктів використовується природні та людські ресурси Західної Сахари, а залучення території до міжнародних проєктів легалізує анексію Західної Сахари. Техніко-економічні обґрунтування та інженерні дослідження фінансуються Ісламським банком розвитку Саудівської Аравії та Фондом міжнародного розвитку ОПЕК, до виконання залучена австралійська інжинірингова компанія Worley Ltd [51].

Для Марокко Західна Сахара стала не тільки джерелом ресурсів, а й хабом для імпортно-експортних операцій. Наприклад, важка марокканська промисловість та збройні сили залежать від імпорту енергії і потребують логістичних центрів. Нафтопродукти імпортуються переважно з нафтопереробних заводів Іспанії. Ця продукція транспортується до портів Аль-Аюн і Дахла приблизно 160 партіями щороку. Назад ці поставки прямують до експортних гаваней в Іспанії, Гвадаранке поблизу Гібралтару та Картахени. Найбільшими гравцями з іспанської сторони є CEPSA та Repsol. Нафтопродукти доставляють на борту міжнародного флоту танкерів, де кілька компаній мають довгострокові транспортні контракти. Найбільша частка належить шведській судноплавній компанії Whisby Tankers, яка використовує танкери під норвезьким прапором, і французька Sogestran. На

ці дві компанії припадає спільно 40% експорту усіх нафтопродуктів на територію. Газ імпортується сюди у зрідженому вигляді і теж надходить з терміналів Іспанії. Однак з кінця 2019 р. частка іспанського експорту знизилась і була замінена експортом з інших країн. Варто зазначити, що експортери зі Швеції та Норвегії заявили про небажання брати участь в експорті газу до Західної Сахари. З 2020 р. основними постачальниками газу є Велика Британія, Франція, Нідерланди та США. Для розвитку промисловості Марокко розвиває масштабну інфраструктуру й сприяє подальшому розселенню на території цивільних марокканців. І фінансування відбувається за рахунок бізнесу, який ведеться із закордонними партнерами. Можна розглянути німецькі компанії, які керують великими цементними заводами CIMAR та Simsud через свою дочірню компанію Ciments du Maroc, сплачуючи податки та отримуючи прибутки від бізнесу на території Західної Сахари. Будівництво останнього заводу та його введення в експлуатацію завершила німецька Thyssen Krupp у 2019 р. [63].

Для прикриття своєї діяльності іноземні компанії зазначають необхідність «стратегічної присутності» в «Марокко», нехтуючи міжнародним правом. Наприклад, у 2013 р. американське підприємство Kosmos, шотландська Cairn Energy та Марокканський офіс енергетики та шахт оголосили про свої спільні плани буріння в одній з останніх не пробурених нафтових горизонтів уздовж Атлантичного узбережжя. Генеральний директор заявив, що участь компанії базується на стратегічній необхідності співпрацювати з африканським регіоном. Такі заяви – це спільна риса для державних та приватних іноземних підприємств, які ведуть економічну діяльність. Зі своєї сторони Марокко стверджує, що торгівля є законною і веде до зайнятості населення. Аргументи базуються на звітах, замовлених у юридичних фірм. Звіти потім використовуються компаніями-імпортерами, такими як компанії в Новій Зеландії, для захисту торгівлі.

Проаналізувавши вище описані випадки можна зробити висновок, що Марокко використовує ресурси для просування decision making process іноземних партнерів на власну користь. Варто зазначити, що єдиний процес, який також впливає на прийняття рішень інших держав – міжнародний розголос про порушення міжнародного права [22].

Яскравим прикладом є розголос про незаконний експорт фосфатів із території Західної Сахари, через що декілька великих американських експортерів відмовились від сировини. Фосфатна галузь – це найбільш прибуткова галузь для Марокко ще з 1975 р. Нині країна контролює три чверті світових запасів. У грудні 2018 р. завершився експорт до Північної Америки. До того часу залучений імпортер Nutrien відповідав за закупівлю 50% породи, експортованої із Західної Сахари. Компанія припинила закупівлю «як частину зобов'язань щодо загальної соціальної відповідальності та належного корпоративного управління». У 2010 р. був схожий випадок, коли американська Mosaic оголосила про припинення імпорту з цієї території через «міжнародне занепокоєння щодо прав сахарського народу», що зашкодило іміджу. За схожих обставин імпортер припинили норвезька Westfarmers, литовська Lifosa, венесуельська Tripoliven та американо-іспанська FMC Corp. Австралійська компанія Incitec Pivot проводила імпорту десятиліттями, проте з 2016 р. не отримала жодного вантажу. Вихід з Північної Америки змучив постачальників шукати нових клієнтів. Станом на 2022 р. великими імпортерами стали Індія, Мексика, Нова Зеландія, а також існують менші постачання до Естонії, Японії та Китаю. Ще одна важлива стаття доходів для марокканського уряду – рибальство [48].

Протягом 2010 р. ряд скандинавських компаній припинили співпрацю з норвезьким виробником риб'ячого жиру GC Rieber Oils. Послідовно швейцарська Life, німецька Cognis та найбільший норвезький постачальник медикаментів Norsk Medisinaldepot припинили купувати риб'ячий жир у Rieber Oils. Ці рішення були прийняті безпосередньо після трансляції

документального фільму в березні 2010 р. про те, як компанія GC Rieber Oils імпортує рибу з окупованої Західної Сахари до Норвегії. Втративши клієнтів, компанія вирішила припинити імпорт риб'ячого жиру із Західної Сахари. Ця низка подій спонукала Норвезький комітет підтримки Західної Сахари опублікувати звіт у 2014 р. наслідки торгівлі риб'ячим жиром Норвегією, найбільшим імпортером до 2010 р. Офіційне розслідування довело, що попри припинення експорту до Норвегії, Rieber Oil просто перенаправляла продукт до м. Фекам у Франції між 2010 р. та часом оприлюднення звіту. Інші компанії перейняли стратегію ухиляння від каналів торгівлі, щоб уникнути конфліктів та втрати клієнтів. У звіті Грінпіс за 2013 р. повідомляється з 39 кораблів, які покинули шведський рибальський флот з вод, прилеглих до Західної Сахари, все ще ловили рибу під іншим оператором [62].

12 лютого 2019 р. Європарламент проголосував за розширення Угоди про партнерство між ЄС та Марокко в галузі рибальства на води, що прилягають до Західної Сахари. Згідно з цією угодою понад 100 європейських суден можуть займатися виловом. Ця угода відбулася паралельно до рибальства, яке здійснюють там російські судна, та періодичного рибальства іншими державами. Існує три статті доходу від рибальства у Західній Сахарі: виплати від ЄС з 1988 р. до теперішнього часу; російські виплати за угодами 2010 р. та 2013 р.; місцеве промислове рибальство з центром у м. Дахла. Якщо розглядати ЄС, то у рибальстві домінують компанії Іспанії. Фірма Calvo є яскравим прикладом компанії, яка працює та розробляє ресурси в Західній Сахарі. Calvo вперше розпочала свою діяльність у Лааюні у 2005 р. Цей іспанський бізнес об'єднався з марокканською фірмою Omnium Marocain de Pêche у 2007 р. для комерціалізації більшої кількості продуктів рибальства. Бізнес загальмував свою діяльність після публічної компанії WSRW проти них, згорнувши інфраструктурні проекти. Марокканський уряд готовий обмінювати ресурси

та обмеження міграції африканських біженців на вигідні рішення легалізації суверенітету над Західної Сахарою [64].

Оглянувши випадки продажу ресурсів, варто проаналізувати прийняті в ЄС рішення щодо регіону у зазначений період. У 2012 р. Європейський парламент підтримав резолюцію, яка закликає ЄС допомогти консолідувати демократію та сприяти стабільності в країнах Південного Середземномор'я шляхом збільшення торгівлі. Резолюція базується на передумові, що розширення торгівлі призведе до сприяння демократії та прав людини. Питання Західної Сахари перешкоджає комплексній співпраці на рівні Магрибу та дестабілізує регіон. Однак у новій резолюції йшлося про всеохоплюючу угоду про вільну торгівлю з Марокко, один з кроків політики «торгівлі заради змін». Проект договору передбачав наслідування минулих двосторонніх угод, географічне охоплення яких включає Західну Сахару. Переговори про Зону вільної торгівлі розпочалися у 2013 р. та були призупинені у 2014 р. на прохання Марокко. Після двох невігідних для Марокко рішень Європейського Суду щодо Західної Сахари відносини між королівством та ЄС знову погналися у 2019 р. Цей процес був відзначений засіданням Ради асоціації, оскільки на початку року Європейський парламент прийняв змінені угоди щодо сільського господарства та рибальства, які поширюються на Західну Сахару. На засіданні представники Марокко та ЄС обговорили пріоритети у відносинах на майбутнє у середньостроковій перспективі. У результаті з'явилась амбітна спільна декларація, яка охоплює широкий спектр питань, зокрема безпеку, торгівлю та міграцію. Тут чітко можна простежити, що відносини між Марокко та ЄС зберігають тенденцію до фактичної підтримки статусу-кво. Загалом, як і з іншими середземноморськими країнами, які складають «південне сусідство ЄС». Попри те, що програмні документи продовжують наголошувати на важливості демократії та прав людини, на практиці це зводиться до серії технократичних ініціатив навколо теми управління та прав людини. Серед них технічний комітет експертів з прав людини,

програма підтримки правосуддя, реформування та фінансова підтримка громадянського суспільства. В ЄС активно просувають економічну лібералізацію в Марокко через торговельні угоди щодо промислових товарів, сільського господарства та рибальства, які дедалі більше відкривали марокканський ринок для європейського експорту та інвесторів. Це дозволяло Марокко інтегруватися в європейські ланцюги постачання та створення доданої вартості. І ЄС, і ключові країни-члени південного партнерства також тісно співпрацювали з марокканським урядом у боротьбі з тероризмом [64].

Варто згадати судові випадки, рішення по яких були прийняті на користь сахаравітів та підтверджують міжнародну незаконність експорту ресурсів. Уряд Норвегії у 2005 р. висловив протест проти розвідки нафти Марокко у Західній Сахарі, назвавши це «особливо серйозним порушенням основних етичних норм та підривом переговорного процесу під егідою ООН». Таке рішення було прийняте після того, як керівники САДР та Комітет підтримки Західної Сахари подали запит до Міністерства фінансів Норвегії щодо виключення компанії американської KerrMcGee з Нафтового фонду через дослідження родовищ нафти за межами Західної Сахари. Справу передали до ради з етики Нафтового фонду. Це була перша справа такого типу, яку рада отримала на розгляд. Попри міжнародний протест, KerrMcGee продовжила контракт, підписаний з владою Марокко. У червні 2005 р. уряд Норвегії продав близько 53 млн дол. США, які він інвестував у компанію. Контракт з KerrMcGee був охарактеризований як «особливо серйозне порушення фундаментальних етичних норм». Після цього ще два норвезькі приватні інвестиційні фонди продали свою участь у роботі компанії. У 2006 р. KerrMcGee оголосила про свій намір більше не бурити біля узбережжя Західної Сахари та не продовжила контракт, підписаний з Марокко.

Схожий кейс не визнання права Марокко на ресурси Західної Сахари відбувся за участі Південної Африки. У 2017 р. у Південній Африці

затримали судно «Cherry Blossom». На борту було 55 тис. т. фосфатної породи з території Західної Сахари, проданою марокканською державною фосфатною компанією фермерському кооперативу у Новій Зеландії. Високий Суд Південної Африки постановив, що ресурси на судні належать сахаравітам і марокканські компанії не мають права продавати фосфати.

Висновки до розділу 2

Отже, природні ресурси Західної Сахари завжди були в центрі конфлікту, а контроль над ними був ключовою вимогою ще з часів антиіспанських протестів. Іспанія почала розробляти багаті запаси фосфатів Західної Сахари, а Марокко продовжує отримувати прибуток. Останнє вважається незаконним, оскільки суверенітет Марокко над Західною Сахарою не визнаний міжнародною спільнотою.

Ситуація яскраво висвітлює, що існує внутрішній конфлікт між європейськими інституціями, між задекларованими цінностями прав людини та реальною політикою. Європейська комісія ухвалила угоди про риболовлю, віднівши територію Західної Сахари до Марокко. З такими угодами іноземні держави не тільки цілеспрямовано сприяють експлуатації природних ресурсів окупованої території, а й отримують прибуток. Іноземні інвестиції у Західну Сахару порушують міжнародне право та роблять треті держави співучасниками порушення прав людини.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА Й ПРОБЛЕМА ЗАХІДНОЇ САХАРИ

3.1. Західна Сахара у євроатлантичному векторі зовнішньої політики Марокко.

ЄС не зайняв узгодженої позиції щодо законності статусу Західної Сахари. Країни Європи не визнали САДР, але також прямо не визнають претензій Марокко на територію. Ця неоднозначність є результатом необхідності підтримувати співпрацю з Марокко як стабільним союзником у боротьбі з тероризмом та міграційними потоками, а також не зневажати питання прав людини, демократії, правосуддя та деколонізації Африки.

Євроатлантичний вимір зовнішньої політики є важливим та стратегічним для Марокко. Атлантика, безсумнівно, має визнану вагу в підтримці глобального розподілу сил. У цьому просторі Марокко має необхідні активи та потенціал для співпраці.

Євроатлантичний регіон має значну економічну вагу у світі, частка світового ВВП у 2019 р. становила майже 47%. Цей регіон має значну геостратегічну вагу, хоча й занепадає під впливом зростання могутності Азійсько-Тихоокеанського регіону. Це розвинутий простір, перспективи якого розширюються завдяки трансатлантичному торговому та інвестиційному партнерству між Сполученими Штатами та ЄС. Цей вимір зовнішньої політики Марокко набув значення з очевидних економічних міркувань, а також із причин, пов'язаних зі збереження стратегічного інтересу королівства щодо Західної Сахари [8].

Економічні відносини Марокко зосереджені на США, з якими королівство уклало угоду про вільну торгівлю у 2006 р. З 2012 р. країни ведуть стратегічний діалог, який включає питання безпеки. Марокко підтримує тісні економічні відносини з європейськими країнами, з якими межує через Середземне море, зокрема з Іспанією та Францією. Стратегічне значення цих двох країн полягає в тому, що вони становлять важливий

зв'язок між трансатлантичними амбіціями Марокко та його закріпленням у євросередземноморському регіоні [7].

Регіональний вплив Марокко надзвичайно зріс за останні роки. Королівство займає відносно сильну позицію щодо переговорів з ЄС. Марокко за останні десятиліття стала стабільним союзником, ключовим торговельним партнером, безпечною африканською країною, яка готова до співпраці та підтримки у боротьбі з тероризмом. Враховуючи рівень стабільності в регіоні, співпраця є ключовим моментом у виробленні політики ЄС. До того ж Марокко використовує потужні лобістські групи в середині ЄС. Від експорту фосфатів залежить сільське господарство ЄС. До того ж Марокко є ринком для європейських оборонних компаній. Країна отримує значну допомогу від ЄС, щоб сприяти стабільності в Північній Африці.

Європейські країни по-різному відреагували на заклик Д. Трампа визнати суверенітет Марокко над Західною Сахарою. Країни-члени ЄС мають різні позиції, забарвлені власними інтересами у двосторонніх відносинах з Марокко. Франція, як колишня метрополія, наприклад, вважає спроби Марокко встановити автономію гідними довіри. На додаток країна заявляє, що двосторонні переговори мають бути продовжені і що будь-яке відхилення від цього може негативно вплинути на відносини між Францією та Марокко. Франція є другим за величиною постачальником зброї до Марокко після США. Країна є найбільшим лобістом Марокко в ЄС. Франція намагалась використати своє право вето у Раді Безпеки ООН щодо Марокко, що змусило спостерігачів зробити висновок про відповідальність країни за поточний глухий кут у перемовинах [11].

В інституціях ЄС є розбіжності щодо питання визнання суверенітету Марокко над усією підконтрольною королівству територією. Європейська комісія та Європейська рада підтримують більш «практичний» підхід, у той час, як Європейський суд стоїть на позиції, що Фронт ПОЛІСАРІО є єдиним законним представником сахаравітів. З одного боку, ЄС та європейські

уряди зобов'язані міжнародним правом не визнавати претензій Марокко. З іншого боку, тісна співпраця з Рабатом сприяла тому, що вони виступають за включення території в їхні двосторонні торгові відносини. Результатом такої поведінки стали принципово скомпрометовані відносини із Західною Сахарою, які підривають торговельні інтереси Європи, її політичні та правові позиції та завдають шкоди довгостроковим перспективам вирішення конфлікту. Європейська політика щодо Західної Сахари була мотивована як політичними вимогами Марокко, так і бажанням ЄС не псувати відносини з країною щодо торгівлі, співпраці в боротьбі з тероризмом та міграції. Для Марокко такі європейські інтереси є важливими інструментами забезпечення політичної підтримки своїх територіальних претензій [12].

Міграція – це основна сфера співпраці між ЄС та Марокко. У 2018 р. Марокко опинилося в центрі підвищеної уваги європейців через зростання міграційних потоків як із самого Марокко, так і транзитом. Такий стан справ зробив країну воротами для мігрантів, які прямують до Європи. У 2018 р. офіційно нараховувалось близько 66 тис. мігрантів, які прибули до Іспанії з півдня і це вдвічі більше, ніж було у 2017 р. У європейських столицях швидко оцінили наслідки і надали країні 140 млн євро короткострокової підтримки для посилення прикордонного контролю та уповільнення міграції. Протягом 2019 р. Іспанія продовжувала виступати за глибші та розширені відносини з Марокко [41].

Політика Іспанії в питанні Західної Сахари є дещо складнішою: існує відчуття «колективної провини» за те, що країна не долучилась до процесу деколонізації. Замість проведення референдуму про самовизначення Іспанія підписала Мадридські угоди 1975 р. Іспанія також була зацікавлена в покращенні своїх відносин з Алжиром, що спонукало країну до мовчазної підтримки Фронту ПОЛІСАРІО та референдуму. Водночас інтерес Іспанії до ресурсів Західної Сахари стимулює збереження хороших відносин з Марокко. Додатковою мотивацією для розвитку зв'язків є бажання Іспанії

зберегти контроль над своїми анклавом Мелільєю та Сеутою на півночі, а також утримання мігрантів від цих іспанських територій. Марокко активно використовує мігрантів у своєму зовнішньополітичному інструментарії. Показово, що у березні 2021 р. дипломатичний інцидент між Рабатом та Мадридом, перетворився на емігрантську кризу. Після того, як лідер Фронту ПОЛІСАРІО був госпіталізований для лікування Covid-19 в іспанській лікарні, Марокко навмисно зменшило спостереження вздовж кордону з іспанським анклавом Сеута і за два дні понад 10 тис. мігрантів увійшли в автономну область. Хоча відносини залишались напруженими, цей епізод значно посилив вплив Марокко [21].

В контексті ситуації з міграцією Іспанія офіційно змінила свою позицію щодо Західної Сахари на користь плану автономії у складі Марокко. У відповідь Алжир призупинив свій давній договір про дружбу з Мадридом. Обидві країни зробили заяви для роз'яснення та захисту своїх поглядів. ЄС залишився занепокоєним та закликав Алжир скасувати це рішення, наголосивши на порушенні угоди про партнерство між ЄС та Алжиром 2005 року. Дії Алжира зрозуміла, оскільки така офіційна позиція Іспанії прокладає шлях визнання окупації для інших європейських країн, які стримуються у підтримці Марокко за двозначними заявами про «позитивний нейтралітет». Тим часом для Марокко таке рішення Мадриду означає, що епоха обіцянок, не підкріплених діями, може закінчитись [33].

Поворотним моментом в історії відносин Марокко та європейських країн стала промова Короля Мухаммеда VI, виголошена на честь 46-ї річниці Зеленого Маршу у листопаді 2016 р. Король зазначив, що не підпише жодних стратегічних угод з країнами, які зберігають недружню або амбівалентну позицію щодо питання Сахари. Дата виголошення промови також є символічною, оскільки Зелений Марш – це масова демонстрація марокканців, яка була організована марокканським урядом і спрямована на примушення колишньої метрополії передати Західну Сахару Марокко. Такий стан справ спонукав іспанського прем'єр-міністра П. Санчеса

прийняти пропозицію Плану автономії. Для внутрішнього середовища Королівства таке рішення було неоднозначним, оскільки частина іспанців підтримують незалежність САДР [35].

Окрім міграції, потрібно розглянути питання енергетичної безпеки. Іспанія та Португалія складають своєрідний «енергетичний острів» в ЄС. Окрім незначних поставок російського газу на Піренейський півострів, Іспанія має найбільші в Європі установки для зберігання та регазифікації. Разом на Іспанію та Португалію припадає 65% європейських потужностей з переробки скрапленого газу. Основним постачальником газу на Піренейський півострів є Алжир; на Іспанію припадає майже половина споживання природного газу. Існувало два робочих трубопроводи: Магриб-Європа (MGE), який з'єднує Алжир з Іспанією через Марокко, і трубопровід MEDGAZ, який безпосередньо з'єднує Алжир з Іспанією. У 2021 р. під час розірвання дипломатичних відносин Алжир не продовжив 25-річну угоду про експлуатацію проводу MGE. З 1996 р. Алжир транспортував близько 10 млрд м³ газу на Піренейський півострів через цей трубопровід. У рамках угоди Марокко отримувало близько 1 млрд м³ на рік плати за транзит, що становило понад 90% потреб країни. У жовтні 2021 р. президент Алжиру наказав припинити відносини між державною Sonatrach і марокканською національною енергетичною компанією ONNE. Ці події, також, є наслідком зближення Марокко та Ізраїлю, що в глобальному контексті позначилось на зростанні цін на енергоносії. Мадрид своєю чергою надав дозвіл транспортувати алжирський газ територією Іспанії та що Марокко може використовувати іспанські заводи з регазифікації.

З одного боку така поведінка Іспанії є ризикованою для її енергетичних інтересів, оскільки Алжир – її основний постачальник газу. Алжир назвав зміну позиції Мадриду щодо Сахари «історичною зрадою» народу сахаравітів та відкликав свого представника для консультацій. Варто зазначити, що Алжир вважає Західну Сахару актуальною та стратегічно важливою. Однак, пріоритетом країни зараз є стати ключовим енергетичним

гравцем. У 2021 р. видобуток газу в Алжирі досяг максимуму за останні 10 років, і уряд зосереджується на реформуванні енергетичної інфраструктури та розробці її запасів. Враховуючи цей стратегічний пріоритет і актуальність європейського ринку, Алжир повинен зміцнити свій імідж надійного партнера. Попри оголошення «перерахунку цін», країна дотримується контракту про постачання [62].

Уряд Ангели Меркель дотримувався позиції «доброзичливого нейтралітету», уникаючи участі у дебатах щодо гуманітарної кризи. Німеччина змінила свою позицію щодо Західної Сахари після виборів нового канцлера наприкінці 2021 р. Новообраний уряд країни, намагаючись поліпшити відносини з Марокко, назва план автономії «важливим внеском» для припинення конфлікту у Західній Сахарі. У 2022 р. міністр закордонних справ Німеччини Анналена Бербок підтвердила підтримку плану автономії для Західної Сахари. Це відбулося через п'ять місяців після відновлення дипломатичних відносин.

Країни східної частини ЄС можна віднести до тих, де переважають економічні інтереси. Польща доклала зусиль для покращення двосторонніх торговельних відносин з Марокко. Однак виявилось, що під час кооперації полякам незаконно надали право на видобуток фосфатів із Західної Сахари. Міністерство економіки Польщі заявило, що регіон є невід'ємною частиною Марокко, і після цього підписало договір. Такі дії суперечать офіційній позиції Варшави. Такі країни, як Болгарія, Угорщина та Румунія мають схоже ставлення до Західної Сахари.

Нідерланди та Швеція є одними з небагатьох країн, які визнали Західну Сахару окупованою територією. Політична позиція скандинавських членів ЄС полягає у мовчазній підтримці права на самовизначення, що негативно впливає на відносини з Марокко. Наприклад, відкриття ІКЕА в Касабланці було заблоковано в жовтні 2015 р. Такі дії Марокко пояснило що начебто Швеція збирається визнати незалежність спірної території, що шведський уряд спростував. Швеція є найбільшим джерелом гуманітарної

допомоги для біженців у Тіндуфі. У червні 2016 р. данський уряд проголосував за те, щоб не заохочувати «залучення державних установ до спірних територій, таких як Західна Сахара, і купівлю товарів із них». Уряд також закликав данські компанії «проявляти належну пильність щодо транзакцій з таких територій». Такий крок мав на меті сприяти мирним переговорам, які часто підриваються діями компаній, що ігнорують факт окупації. Однак законопроект все ще дозволяє торгівлю, якщо це вигідно сахаравітам, що створило простір для зловживань [21].

Марокко – це важливий стратегічний союзник США в Африці, чия роль була посилена після терористичного акту 9/11, Арабської весни та в контексті боротьби з ісламським екстремізмом. З моменту виходу іспанців у 1975 р. Сполучені Штати вклали багато мільйонів доларів у військову техніку, розвідку та навчання Збройних сил Марокко. Основним каталізатором надання допомоги стали руйнівні атаки Фронту ПОЛІСАРІО та падіння шахського режиму в Ірані. США намагалися забезпечити собі стратегічного союзника в Африці та на Близькому Сході. У 2004 р. президент Дж. Буш назвав Марокко головним союзником поза межами НАТО, тим самим відкрив шлях країні до отримання фінансових та військових дивідендів. Існувала значна загроза проникнення ідей Аль-Каїди та інших ісламістських груп до таборів сахаравітських біженців в Алжирі та сприяти посиленню терористичної активності в регіоні, тому США були дуже зацікавлені у розв'язанні питання Західної Сахари. За правління короля Хасана II Марокко називали жандармом Заходу в Африці.

У грудні 2020 р. адміністрація президента США Д. Трампа визнала суверенітет Марокко над Західною Сахараю. Визнання відбулося в обмін на зближення між королівством та Ізраїлем. Попередньо ОАЕ та Бахрейн встановили такі дипломатичні відносини під егідою американської адміністрації. Президент Джо Байден не скасував рішення свого попередника та наголосив на підтримці королівства у питанні Сахари. Іспанія, Велика Британія та Німеччина підтримали рішення США та

висловили пропозицію відкрити консульства у м. Дахла та м. Ель-Аюн, що стало поштовхом для зовнішньої політики Марокко. США також вийшли на новий етап зміцнення військової та розвідувальної співпраці. Одним з прикладів цього стало проведення у 2022 р. навчань «Африканський лев» за участі марокканських та американських військових [41].

Отже, Марокко має підтримку у досягненні своїх цілей від США та деяких європейських країн. Країну підтримують Франція, головний союзник у РБ ООН, та Іспанія. За підтримки двох постійних членів Ради Безпеки Марокко відмовляється вести переговори за межами своєї позиції та ігнорує пропозиції Сахари, незважаючи на резолюції ООН. Кейс із Західною Сахарою показує, що попри ідеалістичні декларовані цінності прав людини, ЄС живе у парадигмі реальної політики: як тільки ЗМІ та увагу публіки не залучені, ЄС залишається розділеним, одночасно підтримуючи обидві сторони та турбуючись лише про власні економічні інтереси. Європейські країни не в змозі консолідувати свої позиції та вирішити політичний, гуманітарний та моральний конфлікт. Американська підтримка ж базується на сильному політичному зв'язку, який сформувався під впливом історичної традиції.

3.2. Вплив фактору Західної Сахари на зовнішню політику

Марокко в Африці та на Близькому Сході

Зовнішня політика Марокко вже давно сфокусована на двох важливих напрямках. Співпраця із західними партнерами, особливо зі США, Францією та Іспанією, та побудова позитивних відносин з арабськими державами, окрім Алжиру.

Попередньо Вашингтон визнав суверенітет Марокко над Західною Сахарою в обмін на нормалізацію відносин Рабату та Ізраїлю. Крок США прискорив відкриття консульств арабськими та африканськими країнами на цій території, давши дипломатичну перевагу Марокко. Це стало каталізатором ряду дипломатичних успіхів у питанні Західної Сахари,

оскільки Рабат продовжує мобілізувати підтримку африканського, арабського та міжнародного капіталу для узаконення контролю над спірною територією.

Співпраця з американськими союзниками вважається мовчазною умовою для отримання політичної та військової підтримки США. Цей факт спонукав Марокко до розширення національної стратегічної безпеки та розвороту в сторону Перської затоки. Зокрема, це стосується участі Марокко в очолюваній Саудівською Аравією коаліції, яка була сформована для протистояння поширенню контролю хуситів над єменською державою. Марокко є однією з країн, яка брала участь в операції «Вирішальний штурм». Рабат отримав військовий досвід, яким країна зможе скористатися проти бойовиків у Західній Сахарі [7].

Окрім економічних та політичних причин приєднання до коаліції, геостратегічні зрушення в арабському регіоні та загроза з боку Фронту ПОЛІСАРІО спонукали Марокко та країни Перської затоки до нового бачення відносин на основі транскордонної національної безпеки. У 2021 р. відбувся період потепління у відносинах між Рабатом та Ер-Ріядом. Зустрічі міністрів закордонних справ обох країн зосереджувалися не лише на питаннях двосторонньої співпраці, а й на арабських та регіональних проблемах. Варто наголосити на тому, що обидві країни підтвердили прихильність своїх країн до поваги суверенітету та територіальної цілісності й сприянню мирному вирішенню проблем, що виключає втручання іноземних країн у справи арабських держав. Тобто Ер-Ріяд заявив про свою повну підтримку Марокко у боротьбі з Фронтом ПОЛІСАРІО. Рабат своєю чергою підтвердив підтримку Саудівській Аравії у захисті стабільності та територіальної цілісності, а також ініціативи щодо вирішення кризи в Ємені. Саудівська Аравія історично підтримувала суверенні претензії королівства, на відмінну від Алжиру, Лівії та Сирії, які визнають існування САДР.

Марокко було серед перших країн, які підтримала Саудівську Аравію в протистоянні проти хуситів в Ємені, які мають підтримку Ірану. Зокрема королівство надіслало винищувач F-16 та брали участь у військових операціях. Ця підтримка є логічним наслідком того, що Марокко діє обережно щодо амбіцій Ірану у Північній Африці через підтримку Тегераном програм Фронту ПОЛІСАРІО. Під час Арабської весни Ер-Ріяд запросив Марокко приєднатися до Ради співробітництва Перської затоки. За останнє десятиліття зв'язки королівства з державами-членами РСАДПЗ розширилися, особливо з ОАЕ та Катаром. Варто відзначити, що керівництво Марокко високо оцінило можливості організації для закріплення власних позицій та досягнення цілей. Марокко вважає організацію такою, що відповідає інтересам усіх арабських держав, через що відмовилась приєднатися до антитерористичного квартету (АТQ) – Бахрейн, Саудівської Аравії та ОАЕ – проти Катару. Загалом, зберігши нейтралітет, Рабат виграв від отримання катарських інвестицій у свої великомасштабні інфраструктурні проекти [14;15].

У відносинах Марокко та Саудівської Аравії варто згадати один випадок, який негативно позначився на співпраці. У 2019 р. саудівська телекомпанія показала документальний фільм, який «припустив» окупацію Західної Сахари у 1975 р., що суперечить марокканському наративу про «південні провінції». Офіційна позиція Ер-Ріяду не змінилась, але варто відзначити, що події відбулися після того, як Рабат висловив занепокоєння щодо гуманітарної катастрофи в Ємені. Експерти припускають, що стрічку було випущено, оскільки Марокко припинило військову участь в бойових діях. Кількість загиблих серед цивільного населення викликали світовий протест, а участь в коаліції несла за собою високі репутаційні та стратегічні втрати. Марокко було стурбоване своїм іміджем, особливо враховуючи тісні зв'язки з Францією, Іспанією та США. Такий стан справ демонструє певну ситуативність та хиткість в арабському світі, де позицію держави визначає

те наскільки це задовольняє мету зовнішньої політики даної держави й демонструє певну мінливість залежно від обставин [15].

Іран ж постачає дрони «Фронту ПОЛІСАРІО», який бореться за незалежність Західної Сахари від Марокко. З точки зору контексту регіону це очевидно, оскільки де-факто США та ЄС підтримують суверенітет Марокко над Західною Сахарою. Алжир надає підтримку Фронту ПОЛІСАРІО, тому втручання Ірану змінює позиції в арабському світі. Туреччина також продає свої дрони обом сторонам конфлікту – і Марокко, і Алжиру. Марокко дісталися «Байрактари», а Алжиру «Anka S» класу MALE (середньовисотний великої тривалості польоту) [16;50].

Африканську політику Марокко можна розглядати в контексті Африканського союзу. У 1984 р. Рабат вийшов з Організації африканської єдності через те, що повноправне членство було поширене на САДР. Відсутність Марокко на цьому багатосторонньому форумі завадила королівству взяти участь у перезаснуванні організації у 2001 р., коли вона перетворилась в Африканський союз. Це також означало, що Рабат не мав змоги брати участь у континентальних ініціативах. Марокко вирішило мінімізувати шкоду від своєї відсутності та компенсувала це вибірковими двосторонніми відносинами з «дружніми країнами» з франкомовної Центральної та Західної Африки.

Серед арабських окремим блоком варто виділити Магриб. Магриб – це група країн Північної Африки, куди входять Марокко, Туніс, Алжир та Лівія. Як і будь-які військові дії, агресія у Західній Сахарі негативно впливає на економічні та політичні зв'язки у Магрибі, гальмуючи процес інтеграції. Насамперед це стосується мароккано-алжирських відносин. Держави розірвали дипломатичні відносини у 2021 р. після 30 років перемир'я, а кордон між ними закритий з 1994 р. Алжир активно допомагає Західній Сахарі здобути незалежність, а Рабат оголосив в ООН про свою підтримку права алжирського регіону Кабілія на самовизначення.

Туніс довгий час тримав нейтральну позицію, проте у 2022 р. відбулася зустріч лідера Фронту ПОЛІСАРІО Брагіма Галі з президентом Тунісу Каїсом Саїдом. Рабат та Туніс відкликали своїх послів у столицях. Марокко оголосило, що розглядає варіант припинення економічних відносин, а Марокканська федерація захисту споживачів організувала бойкот туніським товарам. Причина зміни позиції Тунісу полягає у нових потребах країни. Пандемія Covid-19 та боргова криза вдарили по критично важливій індустрії туризму, що змусило уряд підняти ціни на харчові продукти та паливо. Для виробництва електроенергії потрібно було значно більша кількість природного газу. Тут посилилась енергетична залежність Тунісу від Алжиру. Алжир постачає дві третини природного газу Тунісу та є великим експортером електроенергії до країни. Загальний рівень торгівлі між Тунісом та Алжиром перевершує аналогічні показники між Марокко та Алжиром втричі [21;26].

Питання Західної Сахари та загроза збройного конфлікту є причиною перманентної дипломатичної кризи у Магрибі. Це також розпалило гонитву озброєнь між Алжиром та Марокко та призвело до порушень прав людини. Стабільна ж ситуація у Магрибі важлива для протидії тероризму та контролю над міграцією через Середземне море.

У 1999 р. з приходом нового короля Мухаммеда VI Марокко намагається переосмислити свою міжнародну активність, тому відносини з Африкою стають пріоритетом зовнішньої політики. Відтоді Марокко позиціонує себе як континентальний лідер, що здатний очолити співробітництво між Африкою та Європою, Китаєм та Індією. Вияв такої позиції можна прослідкувати у 2000 р., коли монарх на саміті ЄС-Африка оголосив, що він скасує борги найменш розвинених країн континенту. Проте прагнення королівства обмежені різними позиціями африканських держав щодо Західної Сахари. Марокко реалізовувало свій вплив в АС через союзників, проте така стратегія була малоефективною, оскільки не вдалось нейтралізувати вплив Алжиру та Південної Африки. З 2014 р. Марокко

розпочало більш реалістичну та проактивну дипломатію, яка б дозволила активізувати відносини з усіма африканськими країнами, незалежно від їх позиції щодо Західної Сахари. Це спонукало Марокко до повернення в організацію у 2017 р., попри факт рівного членства із САДР. Панафриканська організація схвалила вступ Марокко за підтримки 39 членів з 54 [16;21].

Повернення Марокко до АС стало початком нових дипломатичних зусиль. Тут чітко можна прослідкувати використання м'якої сили як дієвого засобу досягнення мети. Король Мухамед VI зробив тур континентом протягом 2016–2017 рр. Турне включало й країни Східної Африки, які визнають САДР: Руанда, Танзанія, Ефіопія, Гана, Нігерія та Південний Судан. Використовуючи класичні дипломатичні інструменти, Рабат зосередив кооперацію на економічних та культурно-релігійних зв'язках. У наслідок поїздки королівство відкрило п'ять нових посольств на континенті, підписало численні угоди про співпрацю та інвестиції, а також підготувало основу для спільних проєктів, таких як газопровід між Марокко та Нігерією чи будівництво великого заводу добрив в Ефіопії. Окрім енергетики та агросектору, Рабат має значний інтерес в галузі телекомунікації та фінансів. Для підтримки проєктів було засновано королівський інвестиційний фонд Ithmar Capital у 2016 р. Офіційно мета існування фонду – сприяти співпраці з африканськими країнами у сфері охорони здоров'я, освіти та соціально-економічного розвитку. Цей економічний сприяв тому, що Марокко стало другим африканським інвестором на континенті після Південної Африки [28].

Для здійснення успішної та ефективної стратегії, марокканська м'яка сила діє не лише за кордоном, а й в межах регіону. У зв'язку з цим варто зауважити особливості нової міграційної політики, яку оголосив Мухаммед VI у 2016 р. Нова політика для мігрантів мала на меті протиставити Марокко Алжиру, який звинувачують у дискримінаційній політиці проти африканців на південь від Сахари. До цього правового

рішення додаються економічні та культурні ініціативи, які завершують стратегію африканізації зовнішньої політики королівства. Попри дипломатичний підхід, основна мета залишається незмінною – визнання Західної Сахари під суверенітетом Марокко. Королівство продовжує політику делегітимізації будь-яких претензій ПОЛІСАРІО на незалежність. У цьому контексті АС перетворюється на майданчик для протистояння Фронту ПОЛІСАРІО та його союзникам [34,38].

Одним з таких союзників є Південноафриканська Республіка. Позиція ПАР полягає у підтримці та визнанні САДР, що підтвердив у своїй заяві президент республіки в жовтні 2022 р. Загалом лідер ПАР заявляє, що «стурбований світовим мовчанням щодо статусу Західної Сахари». Свою позицію країна пояснює, спираючись на боротьбу проти режиму апартеїду. Марокко намагається залучити ПАР на свою сторону за допомогою економічної та політичної співпраці. Королівство пропонує покращення дипломатичних відносин в рамках внутрішньо африканського співробітництва, заявляючи, що співробітництво буде в інтересах континенту. Марокко вибудовує в ЗМІ образ двох, найбільш впливових держав на континенті, яким краще працювати разом на благо всієї Африки. Таким чином ПАР в цій ситуації виглядає суб'єктом, який відмовляється від співпраці на користь мільйонів африканців через Західну Сахару. Варто зазначити, що багато африканських лідерів не бажають припинення існування САДР. Попри інтенсивну політику Марокко та колосальних економічних проєктів, залишаються країни, які все ще захищають позиції Фронту ПОЛІСАРІО. Наприклад, Нігерія, яка виграє від економічних дивідендів Рабату, все ще підтримує ПОЛІСАРІО у боротьбі за незалежність. Не кажучи вже про традиційних прихильників ПОЛІСАРІО – Алжиру, Лівії, ПАР та багатьох південних африканських держав. Під час відсутності Марокко в організації Алжир доклав зусиль, щоб схилити африканські країни відповідно до своїх зовнішніх цілей, зокрема у питанні Західної Сахари. Саме за ініціативи Алжиру була створена посада

спеціального посланника АС в Західній Сахарі. Це дозволило залучити Союз в переговорному процесі та тиснути на Марокко в ООН. Варто зазначити, що діяльність Марокко останніх років націлена на розбиття осі Алжир-Абуджа-Преторія, які є основною підтримкою САДР. Тут Марокко досягло певних успіхів у межах Африканського Союзу, де посилює свій вплив. У 2021 р. на 34-му саміті організації Алжир втратив в радах та комітетах організації, включаючи Раду Безпеки. Також під час саміту переобрали голову Комісії. Ним став президент Чаду Мусса Факі, який позитивно розцінюється в Рабаті. Очолила ж АС Демократична Республіка Конго, яка відкрила консульство в Західній Сахарі на пропозицію Марокко. Крім того, на саміті було проігноровано тему Західної Сахари, попри спроби Алжиру та ПАР включити обговорення до порядку денного [29;60].

Отже, сахаравіти є арабським народом, що сповідує іслам. Проте більшість арабських країн мало що знають про діяльність та боротьбу Фронту ПОЛІСАРІО, тому надають перевагу співпраці з Марокко. Тоді як більшість африканських країн, включаючи ПАР та Кенію, визнали САДР законною державою. Загалом це відбувається через те, що цей конфлікт не має прямого впливу на арабські країни. Наслідки відчуває лише Алжир, де перебувають 100 тис. біженців. Нова африканська стратегія Марокко відкриває нові можливості для зміцнення своїх позицій в Африці за допомогою м'якої сили. Приєднання країни до АС змінить курс дискусії щодо Західної Сахари серед членів організації.

3.3. Вплив російсько-української війни на проблему Західної Сахари

Після застою в конфлікті навколо Західної Сахари російське повномасштабне вторгнення в Україну може створити можливості для просування мирних перемовин. Конфлікт перешкоджає економічному

розвитку Магрибу, сприяє екстремізму і транснаціональній злочинності та підриває безпеку від Середземномор'я до африканського регіону Сахель.

Росія позиціонує себе як незахідну альтернативу африканським державам, торгуючи зброєю, енергією та угодами з безпеки, що супроводжуються мінімальними зобов'язальними умовами для країн Чорного континенту. Марокко ж є однією з найбільш перспективних країн Африки: стратегічне розташування, модернізована армія та п'яте місце за величиною ВВП на континенті [2].

З одного боку, в силу тісної та військової співпраці з Алжиром ще з 1970-х років, Москва підтримує Фронт ПОЛІСАРІО. Це наражається на критику марокканців, які вказують на факт анексії Криму та воєнного вторгнення росіян на Донбас в Україні. Росія наполягає на проведенні референдуму ООН щодо самовизначення Західної Сахари, тоді як сама проводила референдум без спостерігачів в Абхазії, Південній Осетії та в Криму. Подвійність стандартів викликає обурення як серед офіційних представників королівства, так і серед населення. Рабат дотримується нейтралітету щодо війни в Україні та Грузії та вимагає дотримуватися такої ж позиції щодо Західної Сахари.

З іншого боку, після Арабської весни та усунення А. Бутефліки в Алжирі Москва потребувала нових стабільних партнерів. Вона посилила російсько-марокканську стратегічну співпрацю, запропонувавши Рабату свою систему озброєнь С-300 та перегляд позиції щодо Західної Сахари. Це викликало відповідні реакцію США: розширення американсько-марокканської співпраці в сфері безпеки. Дипломатичні дії Марокко вказували на те, що королівство бажає отримати підтримку як від США, так і від Росії. На російсько-африканському саміті в Сочі вперше не було запрошено, а Марокко отримало пропозицію на будівництво нафтопереробного заводу вартістю 2,2 млрд доларів США. У тому ж році міністр закордонних справ С. Лавров підтвердив «поглиблення політичного

діалогу з Марокко для розв'язання питання про марокканську Сахару». Більше того співпраця щодо торгівлі означає подальше поглиблення відносин, оскільки традиційна стратегія Росії розпочинається з пропозицій безпеки, а потім переходить до інших секторів [7].

Наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. для розв'язання питання Західної Сахари багатомірні. Насамперед це зміни стосуються політичної сфери, оскільки учасники конфлікту змінюють одне проти одного на міжнародній арені.

Марокко намагається зберегти нейтральну позицію, хоча й вважається найбільшим союзником США у Північній Африці. На засіданні Генасамблеї ООН у березні Рабат утримався від засудження «спеціальної військової операції». Однак, світова спільнота за місяці війни активно ділиться на два табори і утримувати нейтралітет стає неможливо. Частково це сталося через дипломатичний тиск Вашингтона, який призвів до участі Марокко у військовому саміті в Німеччині. Рабат приєднався до заяв НАТО та 13 інших держав, що не є членами НАТО, в обіцянці посилити підтримку України. Також це може відображати зміну настрої в регіоні. Багато хто на Близькому Сході та Північній Африці вважають Росію відповідальною за зростання цін на продовольство в регіоні. Морська блокада Москви експорту українського зерна в Чорному морі призвела до перебоїв у світовому постачанні і сприяла інфляції на товари першої необхідності. Марокканці також були обурені, коли росіяни засудили до смертної кари в Донецьку разом з Ейданом Еслін та Шоном Піннером Брахіма Саудуна, який має подвійне мароккансько-українське громадянство. Становище цього марокканця було ускладнено мовчанням Рабату, який намагався не робити гучних заяв [26].

Очевидно, що воєнні дії порушують баланс сил у регіоні. По-перше, обмеження глобального постачання нафти й газу посилює вплив Алжиру, найбільшого експортера енергоносіїв в Африці. Зіткнувшись з енергетичною кризою, європейські лідери почали активно з'являтися у

нафтових і газових столицях континенту. У жовтні 2022 р. президент Європейської ради Шарль Мішель відвідав Алжир, попри те, що у березні країна утрималась від голосування в ООН, в якому закликали РФ припинити атаки цивільного населення та цивільних об'єктів, а також до мирного врегулювання конфлікту. Алжир бажає залучити до співпраці якомога більше іноземних акторів, залишаючи двері відкритими для Росії, США та ЄС. У липні 2022 р. італійська нафтова компанія Eni, американська Occidental і французька Total підписали договір про розподіл видобутку газу на 4 млрд доларів США з алжирською Sonatrach. Компанія забезпечить такі країни, як Італія, значними обсягами газу. До повномасштабного вторгнення Алжир поставляв лише 11% потреб у газі ЄС, у порівнянні з 47% з Росії. Африканська країна експортує 83% свого газу до Європи, зокрема до Італії та Іспанії, на які у 2021 р. припало 65% експорту. Проте зараз країна має обмежені виробничі потужності, що ставить під загрозу плани розширення. Алжир потребує інвестицій, геологорозвідки та розвитку інфраструктури. У цьому контексті в липні був затверджений проєкт Транссахарського газопроводу, який значно збільшить потік постачання блакитного палива. План був затверджений наприкінці липня міністрами енергетики Алжиру, Нігерії та Нігеру. 70% трубопроводу проходитиме через територію Алжиру, що дозволить заробляти країні значні роялті та збільшить потенціал Sonatrach. У вересні 2022 р. на території країни було відкрито нове родовище Hassi Illatou Est-1. Останні угоди дозволили Алжиру запровадити заходи соціального забезпечення та субсидії для своїх громадян. Країна має перевагу через здатність зберегти стабільність, всупереч наслідкам громадянської війни у Лівії, поширенню радикального ісламу, нелегальній міграції та нестабільній політичній ситуації в Тунісі. Однак, країну критикують за порушення прав людини, політичні репресії, дискримінацію нацменшин та корупцію. Європі доведеться це ігнорувати. Враховуючи тероризм та регіональну напруженість у відносинах з Марокко, доходи від експорту підуть на

фінансування військового апарату. В центрі уваги опиниться співпраця між алжирськими військовими та Росією. Попри нейтралітет, Москва продала Алжиру зброї на суму 4,2 млрд доларів США у період 2016–2020 років, ставши основним постачальником. У 2021–2022 роках Кремль експортував зброї на 11,5 млрд доларів США до Алжиру та 6,5 млрд доларів США до Марокко [67;71].

Цілком вірогідно, що співпраця продовжиться і буде використана для посилення напруженості з Марокко. Росія не коментує збільшення видобутку газу алжирськими компаніями, направлено на задоволення потреб ЄС в енергоносіях. Проте відбулася зміна послів у столицях, Володимир Байбаков замінив в Алжирі Ігоря Беляєва, відомого прихильники ідеї незалежності Західної Сахари. Окрім того, у вересні 2022 р. алжирські війська брали участь у маневрах «Восток 2022», а у листопаді 2022 р. пройшли спільні російсько-алжирські військові навчання під назвою «Щит пустелі», приблизно за 50 км від кордону з Марокко [51].

По-друге, Москва надавала збройну підтримку Фронту ПОЛІСАРІО, щоб за необхідності чинити тиск на Рабат і Вашингтон. Відмова Марокко від нейтральної позиції створює ймовірність, що Росія запропонує більше підтримки та ресурсу Фронту ПОЛІСАРІО. Російські приватні військові компанії й раніше були причетні до дестабілізації різних африканських країн: Малі, Лівії, ЦАР та Судану. Нестабільність та напруженість у Магрибі сприяють екстремізму, організованій злочинності та підривають безпеку регіону. Цілком можливо, що росіяни повторять цей сценарій в Західній Сахарі. Проте потрібно враховувати факт того, що Москва сама потребує ресурсного та кадрового забезпечення для ведення війни. З іншого боку США продовжують чинити тиск на Марокко. Хоча адміністрація президента Дж. Байдена не виявила ентузіазму щодо відмови від заяв Д. Трампа, держсекретар Е. Блінкен запропонував більш тонкий підхід. Він назвав марокканський план автономії «одним із потенційних підходів для задоволення прагнень народу Сахари». Ця заява відкриває простір для

маневру: США могли б підтримати інші варіанти, включаючи запропонований ООН референдум. Слова про «задоволення прагнень народу Сахари» можна трактувати як підтримку США права на самовизначення. Неоднозначна позиція США може забезпечити вплив на Марокко, якщо американські переговорники відмовляться від декларації Д. Трампа [52;53].

Варто висвітлити й економічний вплив російсько-української війни на основних суб'єктів розв'язання питання Західної Сахари. Алжир найменше піддався економічним наслідкам вторгнення, оскільки на країну припадає лише 3% імпорту пшениці з Росії та України. Країна є великим експортером вуглеводнів, тому зростання цін на нафту й газ компенсує зростання рахунків за продовольство. Інша справа Марокко, яке повністю залежить від імпорту нафти. Поточна фіскальна політика Королівства будувалася на припущенні, що ціни на нафту не перевищуватимуть 80 доларів за барель. Однак, коли ціни перевищили 120 доларів за барель, вартість дизелю піднялася до рекордних 15 дирхамів за літр. Також Марокко є третім за величиною споживачем пшениці в Африці, тому потребує імпорту значних обсягів зерна. Враховуючи, що рік відзначився низькою кількістю опадів, кількість імпорту, ймовірно, збільшиться. Очікується, що цього року аграрний сектор збере лише 32 млн ц. зернових у порівнянні зі 103 млн ц. у 2020–2021 роках. Тривала війна спричиняє труднощі для України з експортом зерна через Чорне море, що може призвести до серйозних наслідків із забезпеченням імпорту з інших країн, а в гіршому випадку – до глобальної продовольчої кризи. До того ж існує ризик економічного спаду в Європі – провідного економічного партнера Рабату, на якого припадає майже 60% марокканського експорту. Відповідно, є можливість, що війна разом із санкціями та збільшенням військових витрат призведе до гальмування європейських економік, а отже, й до зниження попиту на імпорт. У контексті санкцій Марокко знаходиться у більш вигідній позиції, оскільки Росія не є одним з основних постачальників вуглеводнів до країни.

На фоні глобалізації національні стратегії диверсифікації торгівельних партнерів, енергетичного переходу та сучасного сільського господарства надають Марокко певний простір для маневру [41].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну підняло моральну суспільну дискусію про необхідність покарання агресора та засудження цього образу. Політичне керівництво України закликає не лише до військової та гуманітарної допомоги, а й до того, щоб Росія понесла повне покарання за свої дії. Зокрема, розглядається Міжнародний трибунал для покарання Владіміра Путіна та найвищого військово-політичного керівництва країни. Якщо з початку війни таке видавалося мало ймовірним і залишалося лише в теоретичній площині, то за дев'ять місяців воєнних дій це стало одним з головних проєктів української дипломатії. Постійне повторення наративу про необхідність покарання злочинів призвів до того, що розробляється проєкт у Європейській службі зовнішніх дій спеціального трибуналу для покарання та притягнення до відповідальності керівництва Росії [10;51].

Марокко вже довгий час намагається дістати визнання суверенітету королівства над Західною Сахарою. Проте боротьба з Фронтом ПОЛІСАРІО на дипломатичному фронті нагадує, що королівство заволоділо територією у наслідок окупації, а сахаравіти не реалізували своє право на самовизначення. На відміну від Росії, окупація Західної Сахари у 1975 р. була тихою, лише згодом розпочались сутички з бойовиками ПОЛІСАРІО. Проте у міжнародних судових інстанціях є доведені факти, що тисячі мешканців Сахари були виселені під примусом до Алжиру. Марокко нелегально видобуває та продає ресурси з території, а показники забезпечення прав людини є одним з найнижчих у світі. У випадку дипломатичних та успіхів РФ цілком ймовірно, що це стало б прецедентом для визнання Західної Сахари за марокканським урядом. Більше того такий сценарій дозволив би уникнути покарання за порушення міжнародного права та отримати територію у підпорядкування, відкидаючи план

автономію. Розглядаючи перспективи ймовірної російської поразки, можна спрогнозувати, що образ країни-окупанта зазнає краху й набере максимально негативної конотації в очах важливих для Марокко партнерів, зокрема ЄС та США. Важко визначити, чи буде Королівство піддане міжнародному покаранню у найближчій чи середньостроковій перспективі, але цілком очевидно, що в такому разі, Марокко не отримає від міжнародних партнерів визнання свого суверенітету над Західною Сахарою [67].

Отже, керівництво Алжиру розглядає війну проти України як слушний момент для реабілітації та зміцнення свого становища у світі. Країна використовує потребу Європи у вуглеводнях для заміщення експорту з Росії, і водночас налагоджує тісніші зв'язки з Москвою. Алжирський режим входить до чотирьох найбільших покупців російської зброї в усьому світі. Також Алжир відмовився від резолюції ООН, яка засуджує анексію українських територій, всупереч схожості із питанням Західної Сахари. Марокко ж зараз опинилося в менш вигідному становищі, порівняно з минулими дипломатичними здобутками.

Висновки до розділу 3

Отже, більшість великих держав, включно зі США, бажають залишити територію під марокканським контролем. Вони побоюються можливості появи ще однієї слабкої держави, розміром з Велику Британію, в Африці, де й так існує чимало слабких, малорозвинених гравців. Марокко чинить тиск на ЄС за допомогою мігрантів, що дозволяє отримати вигідні та швидкі рішення. Окрім фінансової підтримки, Марокко вимагає визнання свого суверенітету над Західною Сахараю. Рабат уже досяг успіхів з південними сусідами у цьому питанні.

Ще одним важливим вектором зовнішньої політики Марокко є Близький Схід та Африка. Рабат активно співпрацює з Саудівською Аравією, як з значним гравцем в регіоні та партнером Вашингтона. В останнє десятиліття Марокко зробило розворот до Африки, відновивши своє членство в АС. За доволі короткий проміжок часу королівство досягло успіху з низкою африканських країн за допомогою інструментів м'якої сили: економічних угод, релігійної та культурної співпраці.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну поставило під питання дипломатичні успіхи Рабату. По-перше, Марокко постало перед обличчям нових економічних викликів. По-друге, Алжир набрав політичної ваги, ставши одним з найбільших експортерів газу до ЄС.

ВИСНОВКИ

Питання Західної Сахари суттєво впливає на зовнішню політику Королівства Марокко. Панівні династії історично вважали територію природним продовженням власних кордонів. Це підтверджує дипломатична діяльність Рабату, яка спрямована на досягнення визнання марокканського суверенітету над територією.

Західна Сахара залишається останньою колонією в Африці, яка потребує деколонізації. Зрив режиму припинення вогню відбувся в результаті невиконання ООН своїх обов'язків та відсутності реального механізму імплементації рішень. Неefективність організації призвела до відходу Вашингтона від позиції щодо підтримки процесу посередництва під проводом ООН. Король Мухаммед VI здійснив ряд візитів до США під час свого правління, щоб зустрітися з американськими президентами. Ці візити мали подвійну мету: консолідувати підтримку США у питанні Сахари та сприяти подальшому розвитку торгівлі та інвестицій в рамках Угоди про вільну торгівлю 2006 р. Найважливішим рішенням між двома країнами стало підписання Авраамової угоди 10 грудня 2020 р., згідно якої США визнають марокканські претензії на Західну Сахару в обмін на відновлення дипломатичних відносин Рабату з Ізраїлем.

Слідом за США країни ЄС відверто заговорили про необхідність посилення економічних відносин з Марокко, ігноруючи факт окупації Західної Сахари. Насамперед це стосується північних сусідів Марокко, на яких Рабат має прямий тиск через мігрантів. У міру накопичення дипломатичних здобутків Марокко розширює сферу впливу в Північній Африці та Сахелі. Оскільки французька присутність у регіоні зменшується, Іспанія прагне консолідувати зв'язки з південними партнерами, щоб розв'язати нагальні проблеми, такі як нелегальна міграція та безпека.

Попри положення міжнародного права Марокко продовжує експлуатувати природні ресурси Західної Сахари. «Realpolitik» та економічні інтереси пояснюють міжнародну толерантність до невирішеного процесу самовизначення, а також політичну роль Рабату в регіоні. Фосфатам приділяється найбільша увага в історичних дослідженнях та дослідженнях неурядових організацій. Тоді як питання рибальства є основним предметом правових і політичних дискусій. До проблеми експлуатації додають проблему інфраструктурних проєктів, які використовуються на міжнародному рівні.

Зовнішня політика за правління короля Мухаммеда VI характеризується диверсифікацією векторів відносин. Насамперед йдеться про зміцнення відносин із країнами Африки на південь від Сахари. Нова африканська політика Марокко вийшла далеко за межі традиційних франкомовних кіл, охопила широкий спектр економічних угод та відзначилась безпрецедентною кількістю королівських візитів до африканських столиць. Співпраця охоплює всі сфери: політичну, економічну, соціальну, культурну та релігійну. Головним викликом цієї політики є подвійне ставлення до міграції: оскільки Марокко є країною-донором, транзитним пунктом та країною, що приймає мігрантів одночасно. Новий підхід має два важливі аспекти: поворот на південь, фокус на Африці змінює арабсько-ісламську орієнтацію.

Загалом, нова концепція принесла два результати. Перший – економічний з розвитком марокканського експорту та інвестицій на Чорному континенті. Королівство активно інвестує в африканських партнерів, зокрема в інфраструктуру, банківську справу, телекомунікації, сільське господарство та промисловість. Таким чином Марокко є найбільшим інвестором у Західній Африці та другим у масштабі континенту. Другий – політичний, оскільки десятки африканських країн відкликали своє визнання ПОЛІСАРІО, а Рабат повернувся в АС у 2017 р.

На близькосхідний вектор зовнішньої політики Марокко впливає американська політика в регіоні, тому Рабат активно співпрацює з Саудівською Аравією.

Зростання напруженості з Алжиром підірвало торговельні та дипломатичні відносини між державами. Остання європейська енергетична криза, спричинена залежністю ЄС від російського газу, може знову схилити терези на користь Алжиру. Оскільки США та Іспанія ведуть переговори про збільшення постачання алжирського газу до ЄС.

Завдяки внутрішнім досягненням та міжнародному впливу, зокрема у сфері боротьби зі змінами клімату, тероризмом та нелегальною міграцією, Марокко диверсифікувало свої зовнішні відносини та зайняло проактивну політичну позицію для досягнення вищих державних інтересів. Західна Сахара має колосальне значення для країни, оскільки становить третину національної території, є джерелом для експорту природних ресурсів та логістичним хабом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Література

1. Baida T. The Foundations of Moroccan Foreign Policy: An Anthology. *Sirius Productions*. 2013. URL: https://books.google.ca/books?id=_8dhmwEACAAJ&dq=Morocco+foreign+policy&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwiO2_a14877AhWgJTQIHaxoB_cQ6AF6BAgLEAI
2. Boukhars A. Perspectives on Western Sahara: Myths, Nationalisms, and Geopolitics. *Rowman and Littlefield*. 2013. URL: <https://books.google.ca/books?id=8wPGAgAAQBAJ&lpg=PP1&dq=Morocco%20Front%20Polisario&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q=Morocco%20Front%20Polisario&f=false>
3. El-Katiri M. From Assistance To Partnership: Morocco and Its Foreign Policy in West Africa. *Sirius Productions*. 2015. URL: <https://books.google.ca/books?id=ls-GwAEACAAJ&dq=Morocco+foreign+policy&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjkm-fZ5s77AhUallkEHW2eD6AQ6AF6BAgCEAE>
4. Fernandez-Molina I. Foreign Policy in North Africa: Navigating Global, Regional and Domestic Transformations. *Taylor & Francis Publisher*. 2020. URL: https://books.google.ca/books?id=d9oMEAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Morocco+foreign+policy&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwiO2_a14877AhWgJTQIHaxoB_cQ6AF6BAgJEAI
5. Fernandez-Molina I. Moroccan Foreign Policy under Mohammed VI, 1999-2014. *Taylor & Francis Publisher*. 2015. URL: <https://books.google.ca/books?id=ucnMCgAAQBAJ&printsec=front>

cover&dq=Morocco+foreign+policy&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEw
iO2_a14877AhWgJTQIHaxoB_cQ6wF6BAgHEAE

6. Jensen E. *Western Sahara: Anatomy of a Stalemate*. Lynne Rienner Publishers. 2005. URL: <https://books.google.ca/books?id=vYLuOGyDBjsC&lpg=PP1&dq=western%20Sahara&hl=uk&pg=PA4#v=onepage&q=western%20Sahara&f=false>
7. Gross-Wyrtzen L. *Bordering Blackness: The Production of Race in the Morocco-EU Immigration Regime*. Clark University. 2020. URL: <https://books.google.ca/books?id=4nPHzgEACAAJ&dq=Morocco+EU&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwqiq9qz5877AhUXlokEHW8WCHIQ6AF6BAgDEAE>
8. Kaiser K. *EU-Morocco Negotiations for a Readmission Agreement: Obstacles to a Successful Conclusion*. College of Europe. 2019. URL: <https://books.google.ca/books?id=AUk6zQEACAAJ&dq=Morocco+EU&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwqiq9qz5877AhUXlokEHW8WCHIQ6AF6BAgGEAE>
9. Kingsbury D. *Western Sahara: International Law, Justice and Natural Resources*. Routledge. 2018. URL: <https://books.google.ca/books?id=xHRUDwAAQBAJ&lpg=PP1&dq=western%20Sahara&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q=western%20Sahara&f=false>
10. Mundy J. *Western Sahara: War, Nationalism and Conflict Irresolution*. Syracuse University Press. 2022. URL: https://books.google.ca/books?id=zyz1ygEACAAJ&dq=western+Sahara&hl=uk&sa=X&redir_esc=y
11. San Martin P. *Western Sahara: The Refugee Nation*. University of Wales Press. 2010. URL:

<https://books.google.ca/books?id=J2WuBwAAQBAJ&lpg=PP1&dq=western%20Sahara&hl=uk&pg=PT4#v=onepage&q=western%20Sahara&f=false>

12. Sater J. *Morocco: Challenges to tradition and modernity*. *Routledge*. 2016. URL: <https://books.google.ca/books?id=YxAzDAAAQBAJ&lpg=PP1&dq=Morocco%20foreign%20policy&hl=uk&pg=PR4#v=onepage&q=Morocco%20foreign%20policy&f=false>
13. Shelley T. *Endgame in the Western Sahara*. *Observer Research Foundation*. 2004. URL: <https://books.google.ca/books?id=tXFo3b-07NgC&lpg=PP1&dq=western%20Sahara&hl=uk&pg=PT7#v=onepage&q=western%20Sahara&f=false>
14. Telhami S. *The World Through Arab Eyes: Arab Public Opinion and the Reshaping of the Middle East*. *Annual arab public opinion survey*. 2013. URL: <https://books.google.ca/books?id=YaIfAQAAQBAJ&lpg=PT183&dq=Morocco%20Saudi%20Arabia&hl=uk&pg=PT183#v=onepage&q=Morocco%20Saudi%20Arabia&f=false>
15. *The Sources of Protracted Conflict in the Western Sahara - Algerian Hegemony, Spanish Decolonization, Ceasefire, Un Problems, Algeria and Polisario Front, SADR, Tindouf Region, Morocco, ISIS, Al-Qaeda*. *U. S. Military, Department of Defense, U. S. Government*. 2017. URL: <https://books.google.ca/books?id=MoCqtAEACAAJ&dq=Morocco+Front+Polisario&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjI8YTg6s77AhUHmIkEHVmdAJ4Q6AF6BAgKEAI>
16. Wills M. *Politics and Power in the Maghreb: Algeria, Tunisia and Morocco from Independence to the Arab Spring*. *Oxford University Press*. 2015. URL: <https://books.google.ca/books?id=9Zk6DwAAQBAJ&lpg=PP1&dq>

=Morocco%20Algeria&hl=uk&pg=PR3#v=onepage&q=Morocco%20Algeria&f=false

Джерела

- 17.** Above the Law -How the EU, blatantly, imports fish products from occupied Western Sahara, ignoring its own Court of Justice.2020. URL: https://vest-sahara.s3.amazonaws.com/skvs/feature-images/File/243/5fc82120abf59_AbovetheLaw2020_web.pdf
- 18.** Allan J. Natural resource exploitation in Western Sahara: new research directions. 2021. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13629387.2021.1917120>
- 19.** An Independent Country or a Part of Morocco? 2020. URL: <https://www.cairn.info/revue-cahiers-d-etudes-africaines-2020-1-page-89.htm>
- 20.** Carriers of Conflict The shipping companies behind the phosphate rock transports from occupied. 2017. URL: https://wsrw.org/files/dated/2017-06-16/carriersofconflict_16.06.2017_web.pdf
- 21.** Chograi H. The Polisario Front, Morocco, and the Western Sahara Conflict. 2021. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/the-polisario-front-morocco-and-the-western-sahara-conflict/>
- 22.** Concluding observations on the fourth periodic report of Morocco. 2020. URL: https://wsrw.org/files/dated/2015-12-09/cescr_morocco_2015_eng.pdf
- 23.** Defeating illegal trade in Western Sahara: corporations under pressure from NGOs. 2022. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13629387.2021.1917124>
- 24.** Dirty Green March: Report about how Green energy uphold occupation in Western Sahara. 2013. URL:

https://www.wsrw.org/files/dated/2013-08-27/dirty_green_march_eng.pdf

- 25.** EU aids and abets war crimes in Western Sahara – study. 2021.
URL: <https://left.eu/issues/publications/eu-aids-and-abets-war-crimes-in-western-sahara-study/>
- 26.** Gas pipeline planned to cross occupied land. 2022. URL:
<https://wsrw.org/en/news/gas-pipeline-planned-to-cross-occupied-land>
- 27.** Greenwashing occupation -How Morocco’s renewable energy projects in occupied Western Sahara prolong the conflict over the last colony in Africa. 2021. URL: https://vest-sahara.s3.amazonaws.com/wsrw/feature-images/File/405/616014d0c1f1d_Greenwashing-occupation_web.pdf
- 28.** How Morocco’s Diplomatic Efforts in Africa Are Shaping the Region. 2021. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/how-moroccos-diplomatic-efforts-africa-are-shaping-region>
- 29.** Morocco and Africa - Embassy of Morocco in South Africa. 2018.
URL: <https://www.moroccoembassy.co.za/morocco/morocco-africa>
- 30.** Morocco and the African Union: A New Chapter for Western Sahara Resolution. 2021. URL:
https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep12679.pdf?refreqid=excelsior%3A101d587a12a4e8ac096f2773285cea27&ab_segments=&origin=&acceptTC=1
- 31.** Morocco and Israel are friendlier than ever thanks to the Abraham Accords. But what does this mean for the rest of North Africa? 2021.
URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/morocco-and-israel-are-friendlier-than-ever-thanks-to-the-abraham-accords-but-what-does-this-mean-for-the-rest-of-north-africa/>
- 32.** Morocco and the Middle East under Mohammed VI. 2014. URL:
<https://dro.dur.ac.uk/12749/>

33. Morocco and the United States: long and solid diplomatic ties. 2020. URL: <https://atalayar.com/en/content/morocco-and-united-states-long-and-solid-diplomatic-ties>
34. Morocco Elevated Cooperation with African Countries. 2020. URL: <https://www.mapnews.ma/en/actualites/world/morocco-elevated-cooperation-african-countries-true-action-and-solidarity>
35. Moroccan-Israeli Relations | Middle East Policy Council. 2021. URL: <https://mepc.org/commentary/moroccan-israeli-relations>
36. Morocco's International Boundaries. 1963. URL: <https://www.jstor.org/stable/158912>
37. Morocco's Regional Ambitions in Sub-Saharan Africa. 2021. URL: <https://www.frstrategie.org/en/programs/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/moroccos-regional-ambitions-sub-saharan-africa-royal-diplomacy-2017>
38. Morocco's great return to the African Union. 2020. URL: <https://www.policycenter.ma/publications/morocco%E2%80%99s-great-return-african-union>
39. Martin L. Le dossier du Sahara occidental. 2011. URL: <https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-de-l-orient-2011-2-page-43.htm>
40. Natural Resources in Western Sahara : A Fishy Battle at the Doors of Europe. 2019. URL: <https://www.cairn.info/revue-l-ouest-saharien-2019-1-page-135.htm>
41. King Mohammed VI Reaffirms Morocco's Constant Desire to Boost Ties With US. 2022. URL: <https://www.morocoworldnews.com/2022/07/350064/king-mohammed-vi-reaffirms-moroccos-constant-desire-to-boost-ties-with-us>
42. Lovatt H. From trade to international law: Why the EU should untangle its relationships with Morocco and Western Sahara. 2020.

URL: <https://ecfr.eu/article/from-trade-to-international-law-why-the-eu-should-untangle-its-relationships-with-morocco-and-western-sahara/>

43. P for Plunder. 2022. URL: https://vest-sahara.s3.amazonaws.com/wsrw/feature-images/File/627/624afe4c2138a_PforPlunder2022_web.pdf
44. P for Plunder 2021. Morocco's exports of phosphate from occupied Western Sahara. 2021. URL: [https://wsrw.org/en/news/wsrw-reports#:~:text=Sahara%0APublished%3A%202021-,Download%20here%20\(pdf\),-This%20report%20is](https://wsrw.org/en/news/wsrw-reports#:~:text=Sahara%0APublished%3A%202021-,Download%20here%20(pdf),-This%20report%20is)
45. 43. P for Plunder 2020. Morocco's exports of phosphate from occupied Western Sahara. 2020. URL:
46. https://www.wsrw.org/files/dated/2020-02-24/p_for_plunder_2020-web.pdf
47. 44. P for Plunder 2019. Morocco's exports of phosphate from occupied Western Sahara. 2019. URL:
48. https://www.wsrw.org/files/dated/2019-04-08/pforplunder2019_web.pdf
49. P for Plunder 2014. Morocco's exports of phosphate from occupied Western Sahara. 2014. URL: https://www.wsrw.org/files/dated/2014-06-11/p_for_plunder_2014_web.pdf
50. Powering the Plunder What Morocco and Siemens are hiding at COP22, Marrakech. 2016. URL: https://wsrw.org/files/dated/2016-11-01/poweringplunder_eng_web.pdf
51. Religion and diplomacy in Morocco and the Middle East. 2022. URL: <https://atalayar.com/en/blog/religion-and-diplomacy-morocco-and-middle-east>

- 52.** Relations between Türkiye and Morocco. 2022.
<https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-morocco.en.mfa>
- 53.** Russian fisheries still absent from Western Sahara. 2020. URL:
<https://wsrw.org/en/news?q=russia#:~:text=Russian%20fisheries%20still%20absent%20from%20Western%20Sahara>
- 54.** Russia-Morocco controversial fisheries deal on the horizon. 2020.
 URL:
<https://wsrw.org/en/news?q=russia#:~:text=Russia%2DMorocco%20controversial%20fisheries%20deal%20on%20the%20horizon>
- 55.** Russia signs fish deal with Morocco as war resumes in Western Sahara. 2020. URL:
<https://wsrw.org/en/news?q=russia#:~:text=Russia%20signs%20fish%20deal%20with%20Morocco%20as%20war%20resumes%20in%20Western%20Sahara>
- 56.** REPORT OF THE SECURITY COUNCIL MISSION TO WESTERN SAHARA. 1995 p. URL:
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/SC%20Mission%20S%201995%20498.pdf>
- 57.** Resolution 690. Security Council UN. URL:
<https://digitallibrary.un.org/record/112199>
- 58.** Resolution 2654. Security Council UN. 2022. URL:
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/S_RES_2654.pdf
- 59.** Resolution 2602. Security Council UN. 2021. URL:
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2602.pdf
- 60.** Resolution 2621. Security Council UN. 2022. URL:
<https://digitallibrary.un.org/record/3958815>

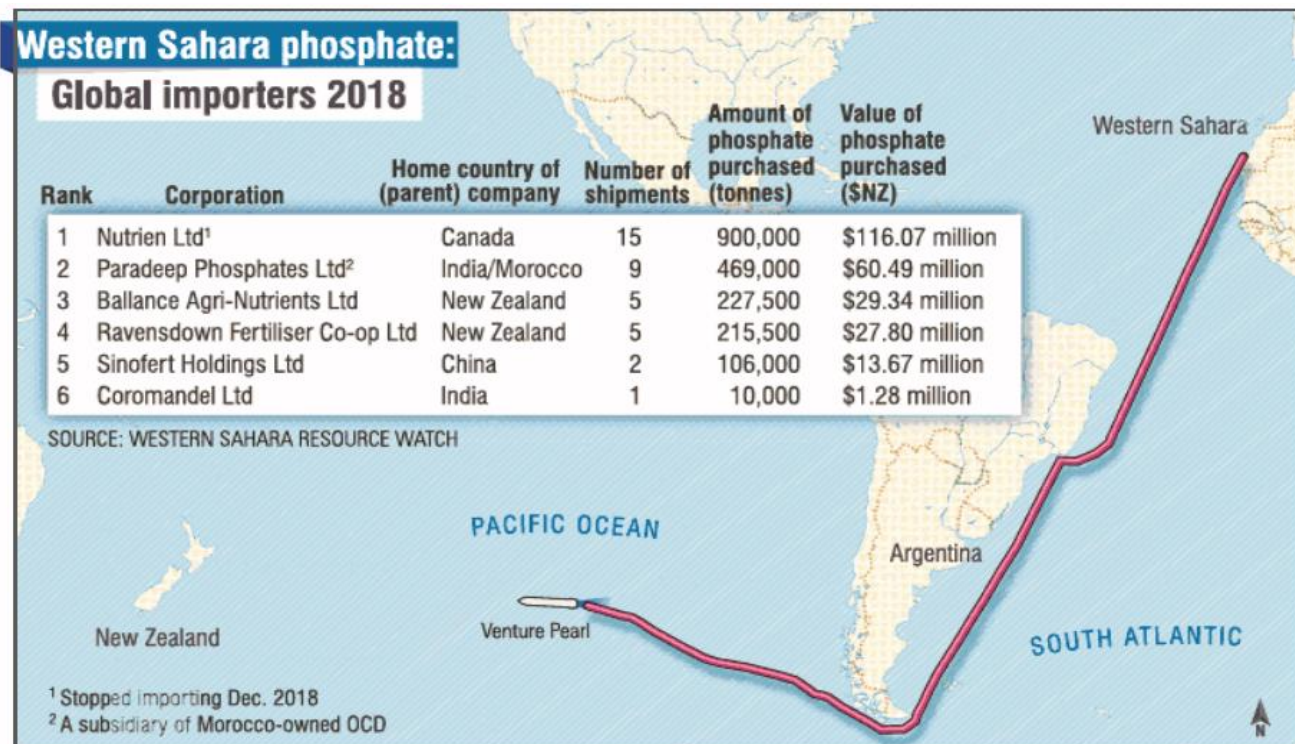
- 61.** SA Court confirms: Morocco has no ownership over Saharawi phosphates. 2018. URL: <https://wsrw.org/en/archive/4098>
- 62.** Saddiki S. Morocco's Foreign Policy Treads on the Shifting Sands of Africa. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/326187388_Morocco's_Foreign_Policy_Treads_on_the_Shifting_Sands_of_Africa
- 63.** Siemens launches controversial project in occupied Western Sahara. 2012. URL: <https://wsrw.org/en/archive/2250>
- 64.** Spanish, Moroccan investors to meet on occupied land. 2022. URL: <https://wsrw.org/en/news?q=spain#:~:text=Spanish%2C%20Moroccan%20investors%20to%20meet%20on%20occupied%20land>
- 65.** Sweden and the plunder of Western Sahara. 2021. URL: https://vest-sahara.s3.amazonaws.com/skvs/feature-images/File/217/5fa5073bf34c3_Sweden2020_Web.pdf
- 66.** The EU, Morocco, and the Stability Myth. 2019. URL: <https://carnegieendowment.org/sada/79514>
- 67.** The following overview enlists stock-exchange registered companies currently operating in Western Sahara. 2022. URL: <https://wsrw.org/en/news/sri-news>
- 68.** The taking of the Sahara: the role of natural resources in the continuing occupation of Western Sahara. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/282419451_The_taking_of_the_Sahara_the_role_of_natural_resources_in_the_continuing_occupation_of_Western_Sahara
- 69.** The war in Ukraine: A test for Algiers' non-alignment doctrine. 2022. URL: <https://www.mei.edu/publications/war-ukraine-test-algiers-non-alignment-doctrine>
- 70.** Western Sahara. 2019. URL: <https://www.sahistory.org.za/place/western-sahara>

- 71.** Western Sahara | The United Nations and Decolonization. 2022.
URL: <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/nsqt/western-sahara>
- 72.** Western Sahara: Vote on Resolution to Renew the Mandate of MINURSO. 2022. URL: <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2022/10/western-sahara-vote-on-resolution-to-renew-the-mandate-of-minurso.php>
- 73.** Will the Western Sahara Crisis Tear the Maghreb Apart? 2022.
URL: <https://nationalinterest.org/feature/will-western-sahara-crisis-tear-maghreb-apart-204735>
- 74.** WSRW calls on addressing plunder. 2022. URL: <https://wsrw.org/en/news?q=spain#:~:text=WSRW%20calls%20on%20addressing%20plunder>
- 75.** Skóńczmy Poszukiwania Razem Kontrowersyjna działalność spółki Geofizyka Kraków (grupa PGNiG) na terenie okupowanej Sahary Zachodniej. 2016. URL: https://wsrw.org/files/dated/2016-06-28/pgnig_report_28.06.2016.pdf

Мапа марокканських володінь згідно з концепції «Великого Марокко» [11].

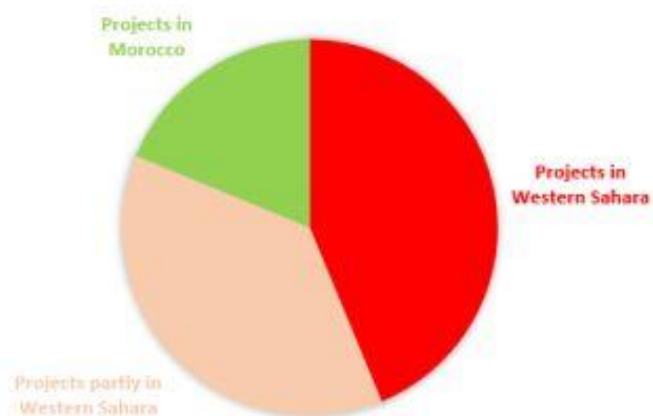


Рейтинг найбільших імпортерів фосфатів з території Західної Сахари [45].

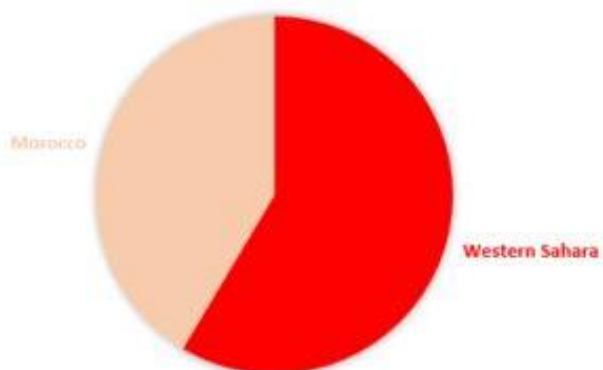


Графіки географічного розподілу коштів ЄС в економічні проекти Марокко [64].

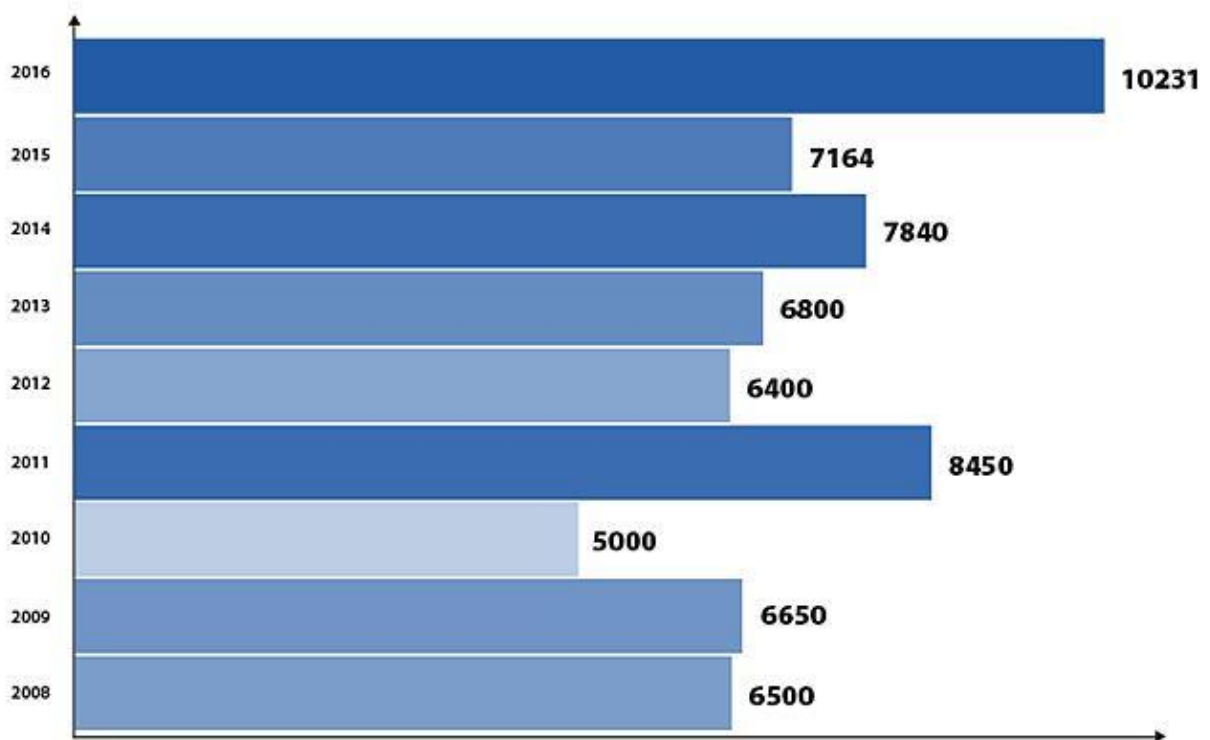
**NUMBER OF EU FUNDED PROJECTS DURING
SECOND YEAR OF EU-MOROCCO FISHERIES
PARTNERSHIP AGREEMENT**



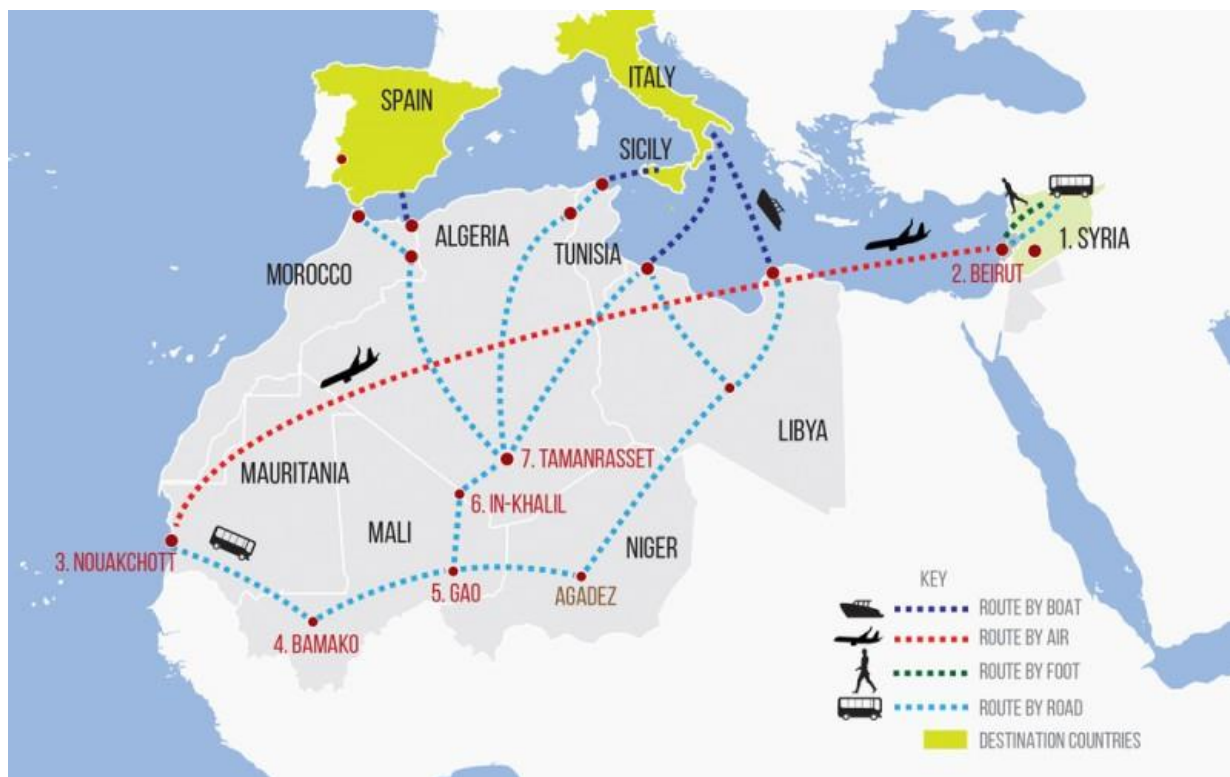
**GEOGRAPHIC SPENDING OF EU FUNDS DURING
SECOND YEAR OF EU-MOROCCO FISHERIES
PARTNERSHIP AGREEMENT**



Графік демонструє кількість мігрантів, які перетнули кордони Марокко, щоб потрапити до ЄС (через море та сушу) [21].



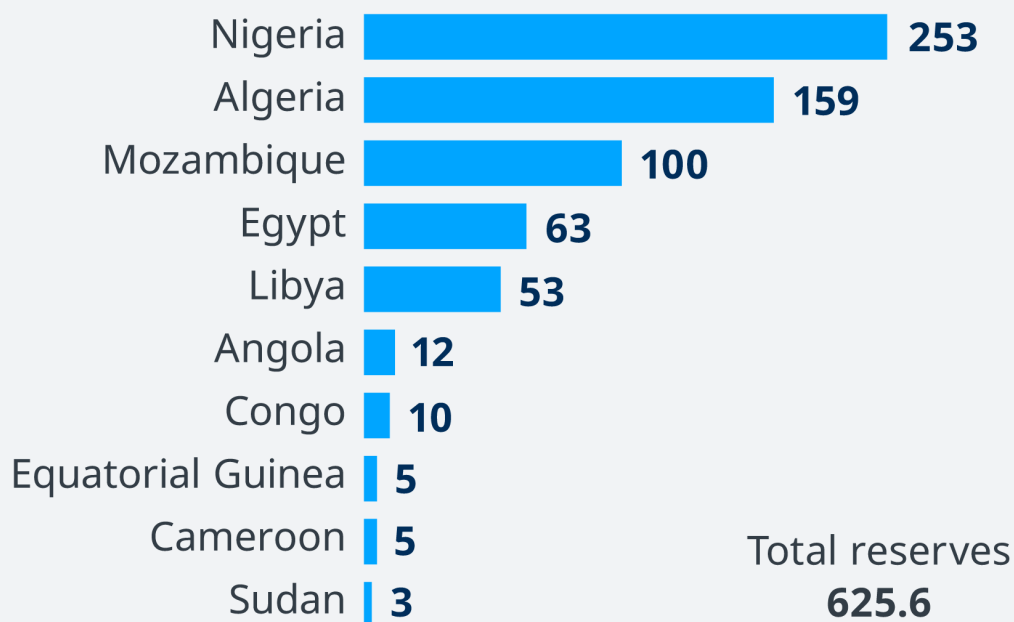
Міграційний шлях сирійських біженців і шукачів притулку до Марокко [35].



Запаси природного газу в Африці станом на 2022 р. [67]

Natural gas reserves in Africa

In trillion cubic feet, 2021



Source: EIA

Рейтинг найбільших імпортерів російської зброї в Африці [34].

